

rf

КР ✓



# Малкър Нарт Сёзле

с7396 ✓



КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР КИТАБ  
БАСМАСЫ • НАЛЬЧИК • 1965

КЪАССР  
Республиканская библиотека  
им. И. К. КРУПНОЙ  
г. Нальчик, Погомова, 42

---

---

## ТЕРЕН ОЮМЛУ АҚЫЛ СЕЗЛЕ

? Агъачны башын кессенг, туюбу къалыр. ✓  
Экеуден бири ёлсе, бири къалыр. ✓  
Жангыз ёлсе уа, кими къалыр?

Агъачны кыйынлысы тирменнге канкурак (къакъгъыч) ✓?  
болур.

Адам адамны игилигин ёлмей бла кетмей билмез.

✓ Адам болгъан кыйын туююлдо, адамлыгъын сақла-  
гъан кыйынды.

✓ Адам боллукъ жети жылда баш болур,  
Болмазлыгъ'а кыркъ жылында да жаш болур.

Адамла барысы да тогъуз айны баласыдыла.

Адам умут бла жашайды.

✓ Адамны адамлыгъы, ашда угъай, иште билинеди.

Адамгъа табылма, аманнга жалынма.

Адамланы акъыллары бир кибик болса, базар болмаз ✓  
эди. ✓

Адамлыкъ иши бла билинир. ✓

Адамны жаны топракъ,  
Терекни жаны чапракъ.

Адамны осал тенгле бузадыла. ✓

Адамны ташада сѣкме, туурада махтама. ✓

Ажал соруб келмез,  
Келсе къайытыб кетмез.

Ажаллыгъа окъсуз шжок атылыр.

Ажашханны ызындагъы кѣреди,  
Жангылгъанны жанындагъы биледи. ✓

Аз ачы да кѣб татлыны бузады.

Аз аш бла кѣб сѣзден къыймат жокъду.

Аз берген — жүрекден,  
Кѣб берген — байлыкъдан.

Аз берген — къолдан,  
Кѣб берген — жандан.

Аз сѣлешген къайгъысыз турур. ✓

Азыкъ аз болса, нѣгер харам болур. ✓

Айыблы жашагъандан эсе — отда кюйген игиди. ✓

Айыбсыз тенг излеген тенгсиз къалыр. ✓

Айыбны суу бла жууалмазса.

Айым, кюнюм тюз болса, жулдузума бармагъым. ✓?

Ай орунуна кюн чыкъмаз.

Айны къол аяз бла жабмазса.

Айны да барды таблары.

Айырылгъанны къар басар,  
Бёлюнгенни боран басар. ✓?

Алтын тот болмаз,  
Шкок топ болмаз.

Алтын юйден да жан татлы.

Алтынны алма да, акъылны ал.

Алтынны — ташдан,  
Акъылны башдан.

Амал билген амал бла,  
Амал билмеген аман бла.

Аман адамны ачыуу кетмез башы жерге жетгинчи,  
Иги адамны ачыуу кетер, кюнде гюлменди кебкинчи.

Аман досунг болгъандан эсе, болмагъан игиди.

Аманлыкъны сурген кече тынч жукъламаз. ✓?

Аман киши жау болур,  
Хар бир иши дау болур.

Аман — къалыр юятха,

Ахшы жетер муратха.

Аман кьоркьгъанына да махтанады.

Аман сабийлей кьартайыр.

Аман оноучуну иши да аман.

Аманны заман унутдурмаз.

Аманнга игилик этсенг, юйюнге сау бармазса. ✓

Айран бла гыржын ашаргъа суюе эсенг, кьолунга кюрек  
ал. ✓?

Айтханы жетмесе да огъу жетер.

Айтылгъан иш бишер, ?  
Къымылдагъан тиш тюшер. ✓.

✓ Айталмазлыкь сёзге эс буруб, айтыллыкьны унутма.

Акьыл базарда сатылмайды.

Акьыл бла ангыламасанг, кёз кёргенден не хайыр.

↓ Акьыл бла эс, къан бла жюрек эгиздиле.

Акьыл сайлагъанда, хар ким кеси акьылын сайлайды.

Акьыл сёз алгъышлыкь этер.

↓ Акьыл сёзге багъа жокьду.

Акьыллы адам жарашыулу болур.

Акьыллы да — насыб, билимли да — хазна.

Акьыллы кьолундагъын сакълай билир.

Ахшы бла — кюнде базар, ✓?  
Аман бла ишинг азар.

Ахшы бла сёлешну —  
Балгъа шекер атханлай.  
Аман бла сёлешну —  
Итге суюк атханлай.

Ахшы болса жолдаш,  
Хар ишинги аны бла ойлаш.

Ахшы болсанг, атынг чыгъар, ✓  
Аман болсанг, жанынг чыгъар.

Ахшы болсанг, тоюнга барырла, ✓

Аман болсанг, ёлюнге барырла, ✓

Ахшы — жыяр, ✓?  
Аман — жояр.

Ахшы жолдаш муратха жетдирир, ✓?  
Аман жолдаш юятха жетдирир.

Ахшы киши ай бла кюнлей,  
Ахшылыкъ хар кимге да бирлей.

Ахшы кишиден отун къалыр, от къалыр, ✓?  
Аман кишиден жарсыу къалыр, борч къалыр.

Ахшы адам сёзюн бир айтыр, аман адам минг айтыр, ✓?

Ахшы кишини ахшылыгъын иш бла тюбесенг билирсе. ?

✓ Ахшы сёз таш тешер. ?

Ахшы тенг жолгъа салыр, ?  
Аман тенг жолдан шашдырыр.

3 Ахшы иш этген — аш жыяр, ✓  
Аманлыкъ этген — таш жыяр. ✓

Ахшыгъа эл ышаныр,  
Жаууннга жер ышаныр.

Ахшылыкъ жерде жатмайды,  
Аманлыкъ — суугъа батмайды.

Ахшылыкъ эт тенгизге, балыкъ билмесе да халкъ билир.

Ахшылыкъ этсенг, ызындан матханма.

Ахшылыкъгъа ахшылыкъ — хар кимни да ишиди. ✓ ???  
Аманлыкъгъа ахшылыкъ — ахшыланы ишиди.

Ахшылыкъны суугъа салсанг да балыкъ болур. ✓

Ахшылыкъны унутма,  
Аманлыкъны эсде тутма.

Ахшыны кьолундан кьурт да ёлмейди.

Ахшыны махтасанг — жарашыр, ✓  
Аманны махтасанг — ажашыр. ✓

Ахчалыдан байла да кьоркъадыла.

Ахчадан намыс багъалыды.

Ахчасы болмагъан базарда не этерикди.

Ач адам жюриоб ёлмейди, туруб ёледи.

Ач тоймам дейди,  
Тойгъан ач болмам дейди.

Ач уят кьоймаз. ✓?!

Ач адамны кёзюне чоюн кёрюнюр. ✓?!

Ачлыкъ отха секиртир. ✓?

Ачлыкъ элде кьыдыртыр,  
Жаланнгачлыкъ юйде олтуртур. ✓?!?

Ачыу — жылаугъа, кьууанч тебсеуге юйретир.

Ачыу — душман, акъыл — дос, ✓??  
Акъылынга акъыл кьош.

Ачыу не уллу болса да тауну бузмаз.

Ачыулу жаншар, ач ашар.

Ачыу бирни хорлар, акъыл мингни хорлар.

Ачыу келсе, акъыл кьачар. ✓?!!

Ачыуну сынамагъан билмез. ✓

Аш хазыр болса, иш харам болур. ✓!!

Ашатыргъа иш ахшы, ✓??  
Ишлетирге аш ахшы.

2. Заказ № 5025.

КБАССР  
Республиканская библиотека  
им. Н. К. КРУПСКОЙ  
гор. Нальчик, Ногмова, 42

Аягынг кирмеген жерге башынг сугъалмазса. ✓. ✓.

Аякъ бармаса, къол да бармаз. ✓

✓ Айыудан къачама деб, къуюгъа кетгенлей.

✓ Базманны аугъан жанына миннгенлей.

Базарны базардан хайыр алгъан махтар. ✓. ?

Байдан балакъа тиер.

Байлыкъдан эсе иги къылыкъ игиди.

Байлыкъ билимсизге душманды.

Байлыкъдан саулукъ ахшыды.

Байлыкъ — бир айлыкъ.

Байлыкъгъа багъа берирге болса да, иги сёзге багъа берирге болмаз.

Бай бир алыр,  
Жарлы эки алыр.

Байлыкъ тауусулур, билим тауусулмаз.

Байма деб да къууанма,  
Жарлыма деб да жылама.

✓ Байрамсыз ёмюр болмаз.

Бал балчыкъ ашатыр.

Бал табылгъан жерде ёмюр от да табылыр.

Бал дегенликге аузунг татлы болмаз. ✓. ?

Бал тамгъан тилден уу да тамады.

Балтада да бар, сабда да бар.

Балтаны ал урумуна кёре болур арт уруму. ✓!

Балыкъ жукълагъанлыкъгъа, суу жукъламаз.

Баппушну баласы да жүзеди. ✓??

Бар адамгъа жарлылыкъ жокъ. ✓??

Бар — жарашдырыр, ✓??  
Жокъ — талашдырыр.

Барны кёралмагъан — жокъгъа тёзалмагъан. ✓??

✓ Батыр тууса — элге насыб, ✓

✓ Жауун жауса — жерге насыб. ✓

✓ Баш болса, бёрк табылыр. ✓

Башха тилни билген жангы адамны таныгъан кибикиди. ✓??

Башханы кёлуна къарагъан — ач къалыр. ✓

Башчы башлыкъ эталса, он кюнлюк иш бир кюнне ишленир. ✓

✓ Башы ишлегенни аузу да ишлер. ✓

Башына келликни кеси билген игиди.

Башынгдан эсе, аягъынг аурусун.

Бек байланнган тешилмез, ✓

Бек анасы жилямаз. ✓??

Берген кьол алгъан кьолдан сыйлыды.

Берекетни Бекки аяр <sup>1</sup>.

✓ Берирге малынг жокъ эсе,  
Тилингде балынгдамы жокъду?

Берчи белин сындырыр, ✓  
Алчы тилегин тындырыр. ✓?

Бѣдене суугъа кирмей эди,  
Чабакъ суудан чыкъмай эди.

Бѣрю — «бойнум бюгюлсе, дуняны саулай ашарем», —  
дегенди.

Бѣрюден кьоркъгъан мал ѳсдюрмез. ✓

✓ Бѣрю кьатында ѳсген ит кьой кесер. ✓

Бѣрю кюнден бугъалмаз.

Бѣрюню айнытсанг, кесинги кьабар. ✓

Бѣрю да ажашхан малны ашар.

Бѣрюню баласы ит болмаз. ✓???

Бѣрюню баласы да — бѣрю. ✓

Бѣрюню насыбы аякъларындады.

Бѣрю тюгюн алышындыргъанлыкъгъа, кьылыгъын  
къоймаз.

Бет кюнден да жылыд.

---

<sup>1</sup> Бекки деб тергеулю адам болгъанды.

3 Бети кьучакълар, ✓  
3 Жюреги бичакълар.

Бешге баш болгъандан, онбешге аякъ болгъан кьолайды.

Билген агъачха барса, бир терек кьоркьур, ✓?  
Билмеген барса уа, минг терек кьоркьур. ✓!

Билген айтмайды, айтхан'а билмейди. ?

Билгенинг — бир тогъуз,  
Билмегенинг — минг тогъуз.

Билгенни кьолу кьарны жандырыр. ✓!

Билек бирни жыгъар,  
Билимли мингни жыгъар.

Билим алтындан багъалыды.

Билимни жараталмагъан кегетсиз терек кибикди. ✓!

Билим къая тешер.

✓. Билимли ёлмез,  
Билимсиз кёрмез.

Билимин букьдургъан, кеси билимсиз.

Билмегенинг билек аурутмайды.

Билмеген айыб туююлдю, билирге суймеген айыбды.

Билмезни билеги аурумаз.

Билмейме деген минг балахдан кьутулур.

✓ Бир батман алтының болмасын,  
Бир аякъ басар жеринг болсун.

Бир жангылгъанны ким да кечеди.

Бир жилтинден эл кюер.

Бир иги адам сау этер,  
Минг адамны жарасын, ✓?  
Бир аман'а буздуруп,  
Минг адамны къаласын.

✓ Бир кезиуде салкъыннга да тиеди кюн.

Бир кезиуде суу да таркъаяды.

Бир бирде сабийни аузундан да эштирсе иги сёз.

✓ Бир къуртну юсю бла бир журт тас болду.

Бир кюнлюк тенг тенг болмаз.

Бир туугъан бир ёлюр. ✓

✓ Бир чабырны эки аякъгъа киймезсе.

Бир умутдан минг умут чыгъар.

✓ Бир сёзню эштмей жиберсенг, минг сёзге тынгыларгъа  
тюшер. ✓

✓ Бирде къартха тынгыласанг,  
Бирде жашха тынгыла.

✓ Биреуню жюреги — тенгиз,

Биреуно уа — тонгуз.

Биреуно мингинден кесинги биринг игиди.

Биреу тойгъандан баралмайды,  
Биреу'а'ачдан баралмайды.

Биреу чапракъ тюбюнде ынчхайды,  
Биреу'а топуракъ тюбюнде ынчхай эди.

Биреу чёб тюбюнде, биреу терек тюбюнде...

Бирикген иш артха къалмаз.

Бирикмеген иш бишмез.

Бирлик болмагъан жерде насыб болмаз.

Бирликде тирлик. ✓?

Бозадан кеф жайыгъыр, ???  
Айрандан эсирген жайыкъмаз. ???

Ой жетмеген жерге бой жетмез. ✓?

Бокъланган суу терек кётюрюр. ✓?

Большевикни жолу тюздю.

Босагъадан атлаялмагъан къартны тогъуз ыфчык ауар  
кёлю болур.

Борч берсенг, тенг болурса — артха десенг, кенг болурса. ✓✓!

Бу дунияны насыбы ол дуниягъа ётмез.

Бушуу бушууну унутдурур. ✓??

Бычакъ не жютю болса да кынын кесмез.

Гаккыда тюк излегенлей, жауда жик излегенлей.

Гитчеликде алгъан билим ташха накъыш салгъанчады.

Гаккы бла таш сындырмазса.

Даууру кѣб ишни татымы болмаз.

Дуня бир адамда бармаз.

Дуняда таш къаты,  
Ташдан да баш къаты.

Дуняны суу басханлыкъгъа баппушха не къайгъы.

Душманны халкъ бла хорларса.

Ёгюзню мюйюзюнден тутадыла,  
Адамны сѣзюнден тутадыла.

Ёксюзню кюню къарангы.

Ёлгенде юят жокъду.

Ёлгенни сау этиб ким кѣргенди?

Ёлгенден сора хар адам да тенгди.

Ёлген кесиди хариб, ансы кългъан'а жашар.

Ёлмеген къул алтын аякъ бла суу ичер.

Ёлсенг да туугъан жерингде ёл.

Ёлюм кимге да тенгди.

Елюм кьарт-жаш айырмайды.

Елюм хакьды.

Елюмге дарман жокьду.

Елюмден кьутулуу жокьду.

Етген емюр — акьгьан суу.

Етмекни чайнай кетсенг, чий кёрюнюр.

✓ Етюрюк бла ашалгьан азыкь ушхуургьа дери ёз тутмаз.

✓ Етюрюкню айтхандан анга тынгылагьан кьыйынды.

✓ Етюрюкню башын керти кесер.

✓ Етюрюкчюню чырагьы жарыкь жанмаз.

Жабагьы да жүндю,  
Жолукьмазлыкь кимди.

Жазына кёре — кьышы,  
Тюнюне кёре — тюшю.

Жалан да керти — тюз болур.

Жангылгьанны тилин жьртма,  
Абыннганны бутун кьыркьма.

Жангыз кесеуню оту жылытмаз.

Жангыз кьанатлы кьонаргьа уя табмаз.

Жангыз терек кьынгыр ёсер.

✓ Жаншакь кёб кере сокьураныр.

Жарлыны бузоуу ёгюзлюк этер.

Жарты доктор жансыз этер.

Жауу барны досу да бар.

Жаугъа тюбесенг, табанынгы кёргюзтме.

Жаудан кьоркыгъан жаугъа болушады.

Жауунгдан тенглик излеме.

Жауундан кьачыб, чучхур тюбюне киргенлей.

Жауунну аллы — тамчы, ахыры ырхы болур.

Жау жокъда — батыр кёб,  
Дау жокъда — акъыл кёб.

Жау юйюнге чабса,  
Кесинг алгъа чаб.

Жашауунгу зырафына жиберме.

Жашлыкъда билиннген ташда жазылгъан кибикиди.

Жашы кьатын алды,  
Анасы уа орамда кьалды.

Жашыртын дертчиден ачыкъ тюртчю игиди.

Жашлыкъда ишлесенг, кьартлыкъда ашарса.

Жекген атынг тай болса да,  
Жашагъан элинг бай болсун.

Жел келтирир, суу элтир.

Жел тауну тебдирир.

Жел не терекни да кымылдатыр.

Жерни да адам иги этеди.

Жеринден айырылгъан жыл жиляр.

Жерине кёре жиляны.

Жетегейле жети айланмай танг атмаз.

Жетегейле — жети жулдуз,  
Темир-кызакъ — кеси жулдуз.

Жетмеген харбызны урлугъу кёб болур.

Жокълукъ чомартны да кыызгъанч этер.

Жокъну керек табдырыр.

Жолдан ажашхан айыб туююлду, ажашыб, жолну таб-  
магъан айыбды.

Жол табхынчы жолдаш таб.

Жолоучуланы жоллары бир, насыблары — башха.

Жукъу къарын тойдурмаз.

Жумушакъ терекни къурт ашар.

✓ Жумушакъ сёз къаты таякъны сындырыр.

Жукъу бла ёлюм бир кибикди.

Жууургъанынга кёре аягъынгы узат.

Жыгъылгъанны сырты жерден тоймаз.

Жылла бла табылгъан намыс бир сагъатха тас болур.

✓ Жылы кийим эт жылытыр,  
Ахшы сёз бет жылытыр.

Жилян къабхан жыжымдан къоркъур.

Жилян кесини уундан ёлмез.

Жюрекден жюрекке жол.

Жюрек жюрекни ачхычыды.

Жюрекден чыкъмагъан жюрекке кирмез.

✓ Жюрекден чыкъгъан сёз жюрекке барыр.

Жюрекни къулагъы жокъду.

Жюрек кёзден алгъа кёрюр.

Жюреги къарангыны кёзю да къарангы.

Жютю бичакъ къыннга ёч,  
Жалгъан сёз жаннга ёч.

Иги адам абынса да жыгъылмаз.

Иги нёгер бла таудан ётерсе.

Иги адам жолоучу нёгеринг болса, къонакъбай кёб болур.

Иги нёгер жолну кысхартыр.

✓ Иги къонакъны сёзю къалыр,  
Аман къонакъны бези къалыр.

Иги сёзю — кылыч кесмез.

Иги тенг алтыннга да сатылмайды.

Иги ат кьамичи излетмейди.

Иги тенг тенгликде билинир, иги ат жолоучулукъда билинир.

Игиликни эртдеси, кечи жокъду.

Игилик этсенг, айтма, санга этселе — айт.

Игини ишинден билирсе.

Иер аурутханны ат биледи.

Иесинден алгъа бахчасына барма.

Ие кѣб болса, мал харам ёлюр.

✓ Илмуну бешикден башлаб, кьабыргъа дери изле. f

✓ Илмуну, кимни кьабчыгъында табсанг да, ал. f

Ингир болмаса, эртден да болмаз.

Ингирликде иш иги,  
Эртденликде жукъу иги.

Ит юрген элге элтир, от жарыкъ тюзге элтир.

Ит да кеси жеринде арслан кибикди.

Ит адамны кьулагъыды.

Итни тилеги кьабыл болса эди, кѣкден сюекле тюшер эдиле.

Иш кенгешге жетсе, уруш болмаз.

Ишаннган башны ит ашар.

Ишине ачыуланган хайыр табмаз.

Ишни ахырын ойламай, аллын башлама.

Ишни башлагъанда махтанма,  
Бошагъанда махтан.

*афиш  
бошагъанда  
и аф*

Ишни игиси биригиулюкдю.

Ичи къуру чертлеуюк да болсун, атынгы табсынла ансы.

Келечиге ёлюм жокъ.

Келечини кечикгени ахшы.

Кеме да минер къайыкъгъа,  
Къайыкъ да минер кемеге.

Кенгешилиб этилген тон тар болмаз.

Керексиз тегюлген къанны жер тутмаз.

Кертини жарыгъын ёчюрмезсе, кюнню таягъын жабал-  
мазса.

Кертичи аш табар.

Керти, къылычдан да жютюдю.

Керти жылтырар, ётюрюк къалтырар.

Кертилик ючюн кюрешген ёлмез.

Кертини келечиси — лакъырда.

Керти бла табханынгы ётюрюк бла табмазса.

Кертиден бийик жокъду зат.

77  
Кеси окъугъандан эсе, башханы окъутхан кыйынды.

Кеси кыйналмагъан иш кыйынын билмез.

Кеси ёлежакъ, кимге не бережакъ. ✓

Кеси къарт болса да жюреги жаш болур.

Кеси этгенге ёкюнмез.

Кеси ючюн жукълагъан башха ючюн тюш кёрмез.

Кесим дегенде ёгюз тенгли кючюм бар,  
Башхагъа дегенде ары-бери ишим бар.

Кесин сакъламагъан чычхан-киштикге аш.

Кесин билген хоншусун билир,  
Хоншусун билген а элин билир.

Кесин а къурт да кечиндиреди.

Кесинг кесинги ойламасанг,  
Башха адам сени ойламаз.

✓Кесинге табсыз болса да керти айт.

Кесинги — токъгъа, душманны жокъгъа санама.

Кесинги кийим бла омакълагъандан, билим бла  
омакъласанг игиди.

Кесине оноу эте билмеген халкъгъа оноу эте билмез.

Кесине иги оноу этген, халкъгъа да — этер.

Кесини саламы болмагъанны, мирзеу, берекети болмаз.

Кече жүрюген эртден сүйюнюр.

Кече чууакъ, кюн бууакъ — жыл ауруу,  
Сууукъ айран, жылы гыржын — тиш ауруу,

Эки къатын бир кишиге ич ауруу.

Кечеги жауун кёбге барыр,  
Кечеги къонакъ юйде къалыр.

Кёб кёрген кёб билир.

Кёб жауун жерни бузар,  
Кёб сёлешген халкъны бузар.

Кёб жашагъандан кёбню кёрген игиди.

Кёб сайлагъан юлюшсюз къалыр.

✓ Кёб сёз — кюмюш,  
Аз сёз — алтын.

✓ Кёб сёлешген кёбден айырылыр.

✓ Кёб тамчыдан кёл болур.

Кёб тауушла бир болсала,  
Жангыз таууш жокъ болур.

✓ Кёб ант этген кёб ётюрюк айтыр.

Кёбге жууукъ — кёкге жууукъ.

Кёбден кюян къутулмаз,  
Тюз жүреги тутулмаз.

Кѣбно насыбы да кѣб.

Кѣбю болгъандан кѣлю болгъан игиди.

Кѣз кѣрмеген жерге кѣл жетер.

Кѣз къарагъандан тоймаз,  
Жер жауундан тоймаз.


Кѣзден кетген кѣлден кетер.

Кѣз кѣрмей кѣл суймез.

Кѣз кѣрмесе, кѣлге тынчды.

Кѣзбаулукъ кѣз чыгъармайды, бет жояды.

Кѣк жашнамай кѣк кюкюремез.

Кѣк кюкюресе, жер бууаз болур. 

Кѣлсюзден сѣзсюз тууар.

Кѣмюрчюню бети къара болгъанлыкъгъа айыб туююлдю.

Кѣрген — кѣлге асыу.

Кѣрген маймул да этеди.

Кѣргенингден кѣрмегенинг кѣб,  
Билгенингден билмегенинг кѣб.

Кѣрдюм деген — кѣб сѣз.  
Кѣрмедим деген — бир сѣз.

Кѣрлюгюн кѣрмей, эр кѣрге кирмез.

Кѣрюб эслеме да, эслеб кѣр.

Кийиз кябда алтын шок.

Кийимине кёре тюбе,  
Актылына кёре ашыр.

Ким да таза сууун эшикге тэкмейди.

✓ Кимни сабаны иги битсе — аны чыбчыггы.

Киши актылы бла бай болгъандан эсе,  
Кеси актылы бла жарлы болгъан игиди.

Киши берген — тюшде кёрген.

Киши кёзюне къарама, ёзюне къара.

Киши къайгъысы этекде,  
Кеси къайгъысы жүрекде.

Кишилик кичиден чыгъар.

Киштик баласын ашамаз.

✓ Киштик бла ойнасанг тырнагъына тёз.

Кюлме жашха — келир башха.

Кюн кёрмеген кюн кёрсе, кюндюз чиракъ жандырыр.

Кюн хар кимге да бирча жарыйды.

Кюню аманны кёлю да аман.

Кюч билимдеди,  
Билим да кючдеди.

Кюч бирни жыгъар,

Билим мингни жыгъар.

Кючге төре жокъду.

Кючлю кесинден кючлюге жолукъса, бузоу болур.

Кючлю эсенг, душмандан кючюнгю жашыр.

Къабталдан келек жууукъду.

Къазан къара болса да, кёблени тойдурады.

Къазанны къуруму жагъылыр, аманны къайгъысы талыгъыр.

Къазанда къайнагъанны чолпу биледи.

Къазны ызындан баргъан къаргъа аякъларын юшютюр.

Къайгъы болмагъан жерде, кез жаш болмайды.

Къайгъы бла борчдан къутулмазса.

Къанатлыла да юйюр-юйюр къонадыла.

Къанатлылагъа къаргъа башчылыкъ этсе, мешхутха элтир.

Къанлы кюнде къарындаш...

Къанлынгы душманы сени бла шуёх болур.

Къан бла кирген жан бла чыгъар.

Къар жерде къалмаз.

Къан — суу болмаз.

Къанны къан бла жуума,  
Аманны аман бла къуума.

Къар акъ болгъанлыкъгъа не хайыр — юшютеди.

Къар жаумай сууукъ болмаз,  
Мал бермей жууукъ болмаз.

Къар эресе да суу эримез.

Къара жерни аманлама,—  
Къайтыб ары барлыкъса.

Саулай элни аманлама,  
Къаргъышына къалырса.

Къара къушну уясы къуру болмаз.

† Къара лячин къарт болса, †  
Къаргъалагъа аш болур.

Къара сууда къаймакъ жокъ.

Къарагъанны марагъан озар.

Къарангыны кёзю жокъ.

Къаратонну кёзю къандан толса да,  
Кёлю малдан тоймаз.

Къаргъа къаргъаны кёзюн чыгъармаз.

Къаргъа кычыргъанлыкъгъа къар жаумайды.

Къаргъаныкъы терек башында,  
Къузгъуннукъу терек тюбюнде.

Къаргъыш этген — къатынды,

Алгыш этген — алтынды.

Къарнына къор болмагъан киши жокъду.

Къарт болсанг да нарт бол.

Къарт эсе да нарт кибикди.

Къартны ючюнчю аягъы таякъды.

Къарт бёрю жолгъа уста болур.

Къартны алдагъан къартаймаз.

Къайры барсанг да насыбынг биргенгеди.

Къарындашла арасында да жюрюр тергеу.

Къарыулуну къатында къарыусуз да болады.

Къаты сёз темирни тешер,  
Жумушакъ сёз кылычны кесер.

Къатын-боюн, эр — баш.

Къатын къалса эр табар, сабий къалса мал табар.

Къобуз къууанчны чирагъыды.

Къой кюте билмеген къойну сюрюб айланыр.

Къой бёрю бла шуёх болмаз.

Къойчу кёб болса, къой мурдар болур.

Къол къолну жууар,  
Къол'а бетни жууар.

Къолда къоян сырт да буудан игиди.

Къолдан кючлю бир урур,  
Башдан кючлю минг урур.

Къолу ачыкъны — жолу ачыкъ.

Къолташ атсанг къолунг къаты болур.

Къолу жарыкъ — къол ойнатыр,  
Башы жарыкъ — къан къайнатыр.

Къолу жокъну — жолу жокъ.

Къолу уллу — асыу,  
Аягъы уллу — жарсыу.

Къолунг ишлесе аузунг да ишлер.

Къолунг бла берсенг,  
Аягъынг бла алырса.

[Къонакъ жыл турса да къонакъды.

Къонагъы жокъну шуёху жокъ.

Къонакъ къонакъны суймез.

Къонакъ келсе, къууат келир,  
Кёб келсе, жут келир.

Къонакъ келсе алыргъа керекди.]

Къоншуда малгъа бёрю да тиймейди.

Къорарлыкъ кетмей юйге тынчлыкъ жокъду.

Къоркъакъ этегинден, женгинден да къоркъады.

Къоркъакъгъа къатын болгъандан эсе батыргъа жесир  
болсанг игиди.

Къоркъакъны кёзю уллу, телини сёзю уллу.

Къоркъакъны сылтауу къойнунда,  
Башын сакълар оюмда.

Къулагъы сангырау болса, къошун аскер басар.

Къулакъ эштгенни барын кёз кёрмез.

Къумасына кёре агъачы.

Къумурсха да кесини тёбесин къоруулайды.

Къумурсхала жыйылсала пилни да жыгъарла.

Къуран окъугъан къуртханы да алдар. ✓

Къоркъакъ сёзден талакъ ахшы. (Мал талакъ.)

Курт юзюлюр болса, чыбчыкъ аягъындан.

Къуру тулукъ ёре сюелмез.

↳ Къуру челек уллу таууш этер.

↳ Къутургъан суу тау бузар.

Къууанч бла бушуу аякълашыб жюрюйдюле.

Къууанчны бушуу жабар. ✓

Бушууну къууанч ачар.

Къушну баласы уясында не кёрсе, учханында аны этер.

↳ Къыза барса таш да чартлайды.

Қыз эрге ашыгъыр,  
Ёлю жерге ашыгъыр.

Қызгъанган малынг хайыр бермез.

Қызны жигери арбазындан билинеди.

Қызыл кийимлини мал суюмез.

Қызыу сууукъну къанлы жаууду.

Қыйынлы туюге минсе да ит къабар.

Қыйынлыкъны кёрмеген ашхылыкъны билмез.

Қыйынлыкъ кёрген — тэзюмлю.

Қыйынлыны къаргъышы къабыл болур,  
Насыблыны алгъышы къабыл болур.

Қыйынлыкъны кёб кёрген юч къычыртмай «не» демез.

Қыйынлыкъны сынамагъан тынчлыкъны билмез.

Қылыч жара сау болур,  
Тил жара сау болмаз.

Қылыч жара сау болур,  
Суюмеклик жара сау болмаз.

Қынгыр олтурсанг да тюз айт.

Мал кетсе да умут кетмез.

Мал къорар болса, неси башчы болур.

Мал ёлсе суюк къалыр, адам ёлсе иши къалыр.

Мал сылтаусуз ёлмез.

Мал тойгъан жерин унутмаз,  
Эр туугъан жерин унутмаз.

Мал урлагъан бир гюнахлы,  
Малы тас'а — минг гюнахлы.

Малы жокъду деб эрден ёнгелеме,  
Битими жокъду деб жерден ёнгелеме.

Малы жокъну кюню жокъ,

Кюню жокъну нюрю жокъ. (Эски.)

Малы тас атасыны-анасыны кюйнунда излер.

Малны малчыгъа бакъдыр,  
Отну отунчугъа жакъдыр.

Малны токълугъу — кютгенинге кёре.

Малны халын бакъгъан билир,  
Отунну халын жакъгъан билир.

Мен айтмай этгенге — мен кюр,  
Мен айтыб этген'а — манга кюр.

Мен да сен дейме,  
Сен да кесим дейсе.

Мени ючюн чыбчыкъ да сытылмасын.

✓ Минг ёлчеле да, бир кес.

Минг ишчи, бир башчы.

Минг кыйналсанг да, бир кюн унутурса.

Мурдар адам уубет болур.

Мюлк тас болса, табылыр,

Намыс тас болса, табылмаз.

Намыс сатылыб алынмайды.

Намыссызлыкъ ёлгеннге нёгерди.

Насыб алгъа урса эгиз-эгиз,

Артха урса сегиз-сегиз.

Насыблы элин сюер,

Насыбсыз кесин сюер.

Насыблыны баласы кюнден кюннге баш болур,

Насыбсызны баласы уа кюнден кюннге жаш болур.

Насыблыны оноуун насыбсыз этер.

Насыблыны эки жууугъу да бирча келир.

Насыбсызны ашы аллына келгенде — бурну къанар.

Насыбсызны къыйынлы къаргъар.

Нёгерсизни жолу узун.

Нени сюйсенг анга тюберсе.

Ненча тилни билсенг, анча адамгъа саналырса.

↳ Обур кетди да орун къалды.

Озгъан ишден тюш да игиди.

«Ой, ой» десемдамы къычырама! — дегенди.

«О-ой, ой» деген акъылдан жюйрюк болмаз.

Ой, аны несин айтаса, бир кюню — жаз, бир кюню —  
къыш.

Ойнаб айтсанг да, эслеб айт.

«Ой тубюнде алтын барды, ойлай кетсенг табарса.

Окъ жетмез жерге къылыч чыгъарма.

✓ Окъ жарадан сѣз жара аманды.

Окъ тийген жеринде къалыр.

Окъугъан акъыл окъуйду.

Окъургъа эринме.

Окъугъан жарыкълыкъ,  
Окъумагъан — къарангылыкъ.

Окъугъан, ийне бла кѣр къазгъан кибикди.

Окъумагъан сокъурду, сокъур ташха абыныр.

Окъуу — билим азыгъы,  
Билим'а — ырысхы къазыгъы.

Окъуусуз билим жокъ,  
Билимсиз кюнюнг жокъ.

Олтургъан къыз орун табар.

Он затны осал билгенден бир затны иги бил.

Оноу амалтын эл къурур.

Орун бер десе, жанынгы бер,  
Жанынгы бер десе, орун бер.

✓ Орунсуз сѣз иесине къайытыр.

От бла суу — тилсиз жаула.

✓ От болмагъан жерде жалын да болмаз.

От жарыкъгъа барма,  
Ит юргенден къалма.

От жилтинден башланыр.

От кюйдюрюр,  
Жер тюйдюрюр.

Отдан кѣлек кнер.

Отну къозгъагъан ёчюлтюр,  
Хоншуну къозгъагъан кѣчюрюр.

Отну от ёчюлтмез, суу ёчюлтюр.

Отсуз ожакъдан тютюн чыкъмаз.

Отунчу ёлсе, оту, сууу къалыр,  
Мараучу ёлсе чакъкъычы, къууу къалыр.

Оюмсуз жюрюген ажалсыз ёлюр.

Пелиуанны да пелиуан хорлайды.

Пилни да жегелле адамла.

Разылыкъ болса — ызы хазыр.

Сабий кѣргенни унутмаз. ✓

Сабий оюндан, тели тойдан тоймаз.

✓ Сабыр туюбу сары алтын.

Сабырлыгъынгы ташха байла.

✓ Сагъатны ташха ургъан да, таш бла сагъатны ургъан да бирди.

Сакълай билсенг минг кюнлюк,  
Билмесенг'а бир кюнлюк.

Сакъ жауун терк тохтар.

Сансыз эл санаусуз болмаз,  
Эски тон жамаусуз болмаз.

Сауут несине да жауду.

Сен алим эсенг, дуния сениди.

Сен болгъанча санга да болурла.

Сенде харекет, менде берекет.

✓ Сёз, кёрмесе да, аягъы бла жюрюйдю.

✓ Сёз кьуугъан балахха жол ачар.

✓ Сёз кьуугъан балахха жолугъур,  
Жумуш кьуугъан — хазнагъа жолугъур.

✓ Сёзню башы къаты болса, аягъы татлы болур.

✓ Сёлешген кюмюш эсе, тынгылагъан алтынды.

Сизде бишмеген бизде да кюймез.

Сыйсыз жашагъандан сыйлы ёлген игиди.

Сингир юзюлсе сау болмаз,  
Топракъ тебе — тау болмаз.

Совет власть алтын терек,  
Аны къаты тутуу керек.<sup>1</sup>

Сокъур бла аш ашасанг да тюзлюк эт.

Сорулгъан иш сёгюлмез.

<sup>1</sup> К. Мечиев.

Сохан ашамагъанны ийиси чыкъмаз.

Суу бла ойнасанг батарса,  
От бла ойнасанг жанарса.

Суу кёб болса, жер азар,  
Къайгы кёб болса, эр азар.

Суу кетсе да таш къалыр,  
Къарт ёлсе да жаш къалыр.

✓ Суугъа кирген къургъакъ чыкъмаз.

Суугъа кирме, кирсенг терен кир.

Суудан семирмезсе.

Суугъа тюшген таш къармар.

Суугъа батхан жауундан къоркъмаз.

Суу да къайтады эски ызына.

Сууну чыкъгъан жери — кезлеу.

Сууугъан темир созулмаз.

✓ Сынган адырны оруну болмайды.

Сыфатында болмагъан, суратында да болмаз.

Сыфаты ариудан къылыгы ариу насыблыды.

Сюзюлген сууну къурту кёб.

Сюймегенинг кюлген кюн —  
Адамлыгынг кетген кюн.

Сюйгенинги не этгени да иги кёрюнюр.

Сюрюючю таягына да сорады.

✓ Сют бла кирмеген акъыл суу бла кирмез.

Табылгъанны буюрулгъан алды.

Тама-тама кёл болду.

Тамбласы хар кюнню да болады.

Тамбла тауукъдан бюгюн жумуртха игиди.

Тамычы таш тешер.

Тамырсыз терекге тыянма — жыгъылырса.

Тар жерде танышхан кенг жерде келишир.

Татлы ашны да кёб чайнасанг ачы болур.

✓ Татлы сёз — балдан татлы.

✓ Татлы тилли къозу эки ананы эмер.

Тауда ишлеген тюзде махталады.

Тау тейриге ышанганлай.

✓ Тауушу кёб болса магъанасы аз болур.

Таугъа талауму тиеди.

Таукел бир чабар, арсар'а эки чабар.

Тауну махта да тюзню ал.

Таш бла ургъанны аш бла ур.

Ташны ата билмеген башына урур.

✓ Таякъ этден ётер,  
Тил'а сюекден ётер.

Тебген къадау таш, орнуна сыйынмаз.

Тели болсанг да халкъынг бла бирге бол.

Тели къоланны сюер.

Тели батыр терк ёлюр.

Телини акъыллы этген жер жокъду.

Темирчиге темир тогъай къурур.

Темирчини юйюнде балтасы болмаз.

Тенг къыйынлыкъда билинир.

Тенг тенги бла, тегене бауу бла.

Тёнгереген ташха тюк къонмаз.

Тенгиз тамычыдан тоймаз.

Тенгинг сени кюзгюнгдю.

Тенгинги жүреги жауунгу жүрегине ушамаз.

Тенгни тенглиги жашай барсанг билинир.

Терегине кёре кёгети.

Терек не базыкъ болса да бычхыдан къутулмаз.

Терек кесилсе да тамыры къалыр.

Термилгенинг къолгъа тюшсе ыспассыз болур.

Терс жолну баргъан балах табар.

Терслик кетер, тюзлюк жетер.

Жел къоркъууун тёбенги этер.

Тёзген төш ашар.

Тёзгенге жабылган эшик ачылыр.

Тигилмеген кийимни махтама.

Тил жиксиз, юй тюбсюз.

✓ Тилде суюк жокъду, не суюсенг да айтыр.

✓ Тилде суюк болмаса да суюк сындырыр.

Тилеучю кёб болса, мал несине кьалыр.

Тилинг бла байласанг тишинг бла тешерсе.

Тилеучюню тилегин берсенг тилин кесерсе.

✓ Тили узунну намысы кьысха.

✓ Тил жүрекге жол ишлейди.

✓ Тилсиз миллет жокъ болур.

✓ Тилчини тили хунадан ётер.

Тойган антын унутур.

Тойган эшек кьышхырын чачыб ашаганлай.

Тойган жерден тууган жер татлы.

Тойгандан сора ашны сёкме.

Тоймаган кекирмез, кьууанмаган секирмез.

Толган аякыгъа артыкъ суу сыйынмаз.

Толу хуржундан таза жүрек игиди.

Тохтаган суу ийис этер.

- Тохтаб тургъан суу черекни бокъламаз.  
Тохтагъан суу чѣмючден да къркъады.  
Тура эдим жата, къайдан чыкъды хата!  
Туумагъан сабийге ат атамайдыла.  
Туумаз деб къркъма,  
Аман тууар деб къркъ.  
✓ Тынгылагъан тын бузар.  
✓ Тынгылагъан тѣш ашар.  
Тиширыусуз юй несиз мал кибикди.  
Тюбсюз челек суудан толмаз.  
Тюзде тѣбе да тау кѣрюнюр.  
Тюени тилин керуанчы биледи.  
Тюз жолну барсанг — хазна табарса.  
✓ Тюз сѣз баргъан сууну тыяр.  
Тюз болгъан къарыулу болур.  
Тюз адам тынч жукълар.  
Тюзлюк бла жыйгъан ырысхынг сыраф болмаз.  
Тюзню ѳтмеги тюзде жатар.  
Тюзню ѳтмеги тюзде квалса да тас болмаз.  
Тюлкюню душманы терисиди.  
Тюлкюню жомагъы тауукъланы юсюнденди.

Тюш дегенинг жукъуланы богъуду,  
Анга ийнанган — адамланы жогъуду.

Узакъ жолну барсанг эртде барырса,  
Жууукъ жолну барсанг кечге къалырса. (Жууукъду деб  
аман жолну барма.)

Узакъда жууугъунгдан жууукъда хоншунг игиди.

Уллу айтханны этмеген уллаймаз.

Уллу балах гитче сылтаудан тууады.

Уллу иште уят жокъ.

Уллу ишни тутсанг, уллулагъа тенглик эт.

Уллу къазанда бишген эт чий къалмаз.

✂ Уллу от бла уллу суудан кесинги сакъла.

✓ Уллу сёлешме да уллу къаб.

Умут тау башында, ажал'а имбашында.

Умутсуз жашау — отсуз кесеу.

Ун элден, суу кёлден.

Урлаб алма, соруб ал.

Урланган затда берекет жокъ.

Урлаучу бет уялмаз,  
Уручуну иши къуралмаз.

Уру арты къуру.

Уруб келген ырхыны аллын тыймазса.

Урунганны юйю къуру болмаз.

Уручу — урлагъан туююлдю, женгдиргенди.

Урушургъа базмагъан жашырын кюрешир.

Уруш келсе, ёлюм келир.

Урушургъа да сюеди,  
Окъ тиймезин да сюеди.

Устагъа не зат да тынч болур. ✓

Утаргъа умуту болмагъан ойнамаз. ✓

Ууакъ суула, къошула кетиб, черек болурла.

Уучу — Апсатыгъа жалынчакъ. ✓

Уучуну бёркюнден билirse.

Учхундан от болур. ✓

Ушамагъан — жукъмаз.

Файдасыз алим — жауунсуз булут.

✓ Файдасыз сёзюнг — къулакъгъа тёзюм.

Фатар иеси къонакъбай туююлдю.

Хажу хажиге Кябада тюбер. ✓

Халкъ айтмаз,  
Айтса бош болмаз.

Халкъ бла кёрген — байдамлыкъ. ✓

Халкъ жандыргъан чыракъны ючюлтеме дегенни  
сакъалы юйютюлюр.

Халкъ сюегенни киши аудурмаз.

Халкъ къартаймаз.

Халкъ къобхан ишден артха тартынма.

Халкъ ыразы адамны борчу жокъду.

Халкъгъа жарагъан жарлы къалмаз.

Халкъдан табхан хакъынгы байдан табмазса.

Халкъны дуняя толу акъылы.

Халкъны кючю болмазны болдуруп.

Хан жылкъысы сюрюлмей сакъ болмаз.

Ханнга да келир хариблик.

✓ Ханны къызы чѣмюч кѣтюрсе да къолу къалтырар. ✓

Хапар окъ атылгъанча чыгъады.

Хар жылдан бир жангы сѣз эштмеген сангырау болур.

Хар кечени бир кюндюзю барды.

Хар қим да анасындан къымжа тууады.

Хар ким да суюгенине урунады.

✓ Хар ким да хапарны акъылына кѣре айтады.

Хар адамгъа кесини этгени иги кѣрюнюр.

Хар ким да чыкъгъан тауум бийик болсун дейди.

Хар адамны да туугъан жери игиди.

Хар кимни да кеси къозусу кесине къочхар тенгли кѣрюнюр.

Хар ким да туугъан жерин сюеди.

Хар элде бир ёгюзюнг болгъандан эсе бирер танышынг  
болсун.

Харам къарындашдан халал тенг игиди.

Хауаны кёз кёрмез, кёл кёрюр.

Хоншунг бла иги бол.

Хунерлини къолу алтын ✓  
Жырчыны ауазы алтын.

Чабакъ тутаргъа сюе эсенг, суугъа кир.

Чакъырылгъанны аты чакъырылмагъанны багъасы бо-  
лур.

Ч. Чаука баласына чиммакъчыгъым, кирпи уа баласына  
жумушакъчыгъым дей эди.

✓ Чёблеу баш да кюнню ызындан шашмайды.

Челекни башы ачыкъ болса, бетге уят керекди, уялмаса  
уа тиякъ керекди.

Челекде болмагъан тёгюлмез.

Черекни сууун эки кёрмезсе.

Чёбню кётюрсенг тюбюнден къайгъы чыгъар.

Чибини кёб — бал этер,  
Адамы кёб — мал этер.

«Чолпан» жулдуз жулдузланы башыды,  
«Темиркъазакъ» кёкню тебмез ташыды.

Чыбыкълыкъда бюгюлмеген,  
Къязыкълыкъда бюгюлмез.

Чыракъ да кеси тегерегин жарытады.

✓ Чычханлагъа киштик да арслан кибик кёрюнеди.

Чычханны баласы да тулукъ тешерге уста болур.

Шагърей болургъа да эс керекди.

Шакъаны жалагъанлыкъгъа алим болмазса. ✓

Р Шам шахардан да туугъан элинг игиди.

Шарайыблыкъ — кимге да жарашмайды.

Шарайыбны сёксенг, кесинге сакъ бол.

Шарайыбсыз тенг излеген тенгсиз къалыр. ✓

Шаудан суула да тенгизге къошуладыла.

Шауданладан тенгиз болур.

Шемшерни насыблы табады. ✓

Шинтигинг жокъ эсе да тебси юсюне олтурма.

Шишликлик болса, шиш чыбыкъдан да этеренг.

Школ ючюн окъумайбыз, жашау ючюн окъуйбуз.

Бндыры узакъ тынч жукъламаз.

Бннасын сёкген кесин сёгеди.

Брысхыны да излеген табар.

Брысхы келген, кетген да этер,  
Акъыл, бир кетсе, къайтыб келмез.

Экеу кенгешге барма,  
Ючеу кенгешден къалма.

Эки булбул бир бутакъгъа къонмайла.

Эки душманны суулары бир ызны акъмазла.

Эки къуш урушса, жыячыгъа тюк тюшер.

Экиндивден сора эл ташлама.

Эл бай болса, жарлылыгъынг билинмез.

Эл бирден излесе, табылмазны да табар.

Эл бла кёрген къыйынлыкъ тынч кёрюнюр.

Эл даусуз болмаз,  
Эр жаусуз болмаз.

Эл телисиз болмаз,  
Агъач бёрюсюз болмаз.

Эл тылпыу тирмен айландырыр.

Эл тюкюрсе тенгиз болур.

Эл умутун эр болдурур.

Эрни муратын эл толтурур.

Эл чарасыз,  
Эр — жарасыз болмаз.

Элге бёрю кирсе, итле бары да бир болурла.

Элге жау чабса,  
Журтунгу къан жууар.

Элге тели деген кеси тели,  
Эл тели деген — керти тели.

Элде бардан эрнинге тиер.

Элде болгъан — эрнинге,  
Юйде болгъан — аузунга.

Элде болса ёлмезсе,  
Элде болмаса кюн кёрмезсе.

Элин суйсе, жерин да суюер.

Элинги унутсанг да адетин унутма.

Элинден айырылгъан — къанаты сынган.

Элни иши алтын башлы.

Элни кючю эмеген.

Эл хазнасы — эски сёз,  
Эр хазнасы — жютю кёз.

Энсиз малгъа не кёб болур.

Эр ахшысы эл бла кенгешир,  
Къатын ахшысы эри бла кенгешир.

Эр жолдашы болгъан таукелли болур.

Эр къолундагъы бла чомарт.

Эр сёзюне не болур.

Эр согъушмай танышмаз.

Эр — эли бла ахшы,  
Жер битими бла ахшы.

Эрге ашатсанг ашынгы,  
Намыслы этер башынгы.

Эрге эки сёзден эсе ёлген игиди.

Эрин суйсе, элин да суюер.

Эришмеген эр болмаз,  
Ахшылагъа тенг болмаз.

Эрни атын иши чыгъарыр.

Эрни ёзюне къарама, сёзюне къара.

Эрни къыйматын эл биледи.

Эртде ёлген аман, ишин эртде тындыргъан иги.

Эртде тургъанны эркек аты тай табар.

Эртде тургъан эр болур,  
Ахшылагъа тенг болур.

Эртден къонакъ къонакъ болмаз,  
Эртденлик жауун узакъ бармаз.

Эртденликде берилсе, ташны да ал.

Эсги жаугъа ишанма.

Эт да, шиш да кюймесин.

Эт сюексиз болмайды.

Эталмаз ишинги башлама,  
Башласанг'а ташлама.

Этге жууукъ шиш кюер.

Этилген иш несин къууандырыр.

Этли юйню ыргъагъы,  
Бозалы юйню къалагъы.

Эчки териден гыбыт этсенг,  
Эркеч териден тулукъ эт.

Эчки эгиз табар,  
Тонгуз сегиз табар.

4. Эчкиге аман кюн келсе, бөрюге ана къарындаш дер.

Эшек эсиргени жардан кетер,  
Ат эсиргени жардан ётер.

Ушакъ — жол кысхартыр.

Юялмагъан буюрулмагъанны ашар. (Эски).

Юйде айтылгъан сёз жашыртын болмаз.

Юшюген жыланны кьойнунга салыб жылытсанг —  
къабхан этер.

Юй ишлеген балта эшикде кьалыр.

Юйню сатмады — кьоншуну сатды.

---

---

---

## ТЮРЛЮ-ТЮРЛЮ ЗАТЛАНЫ ЮСЮНДЕН

Агъазны ёлтюрген, хажн ёлтюрген кибикди.

Агъачдан тюйме тюйген.

Агъачха ёртен тюшсе, къургъагъы, чийи да жанар.

Агъач жерни, кийим эрни чырайыды.

Агъы болмагъан къара шай ичер.

Адам ата журтун сюер,  
Булбул — гюлню сюер.

Адам бла къазанлашмай, адамны адамлыгъын би  
мезсе.

Адам жууукъдан тоймаз,  
Бала оюндан тоймаз.

Адам кёргенин айтыр,  
Тауукъ кёргенин чёблер.

Адам къаргъаса бир балах,  
Эл къаргъаса минг балах.

Адамдан уялгъынчы кесингден уял.

✓Адамлагъа кюлюучю болсанг,  
Кесинг кюлкюлюк болурса.

✓Адамлыгъы болмагъан кийими бла танылмаз.

Адамны адамлыгъын — этген иши билдирир.

Адамны адамлыгъы нѳгеринден танылыр.

Адамны игилигин унутхан, ат иерин унутхан кибикди.

Адамны осалы къыш кюннге къууаныр.

✓Адамны сыфатына къарама, сѳзюне къара.

Адамны эки кѳзю, иерни эки къашы болур.

Ажашсанг узакъгъа,  
Тюшерсе тузакъгъа.

Ажашхан тѳгерек айланыр.

Аз болса да, ахшы болсун.

Азны неси да аз, кѳбно неси да кѳб.

Азны тергемеген кѳбно тергемез.

Айдан келген айтхылыкъ,  
Кюнден келген кюлкюлюк.

Айраннга ачы деме,  
Гыржыннга къуру деме.

✓Айтмаз жерде аузунгу тый,  
Узалмаз жерде къолунгу тый.

✓Айтханы болмагъан, иши онгмагъан.

Айтханынги этгеннге кѳзюнг бла билдир, этмегеннге  
къычырыб да кюреш.

✓ Айтыргъа уялмагъан,  
Этерге да уялмаз.

① Айырылгъанны айыу ашар,  
Белюнигенни бёрю ашар.

Акъмакъ<sup>1</sup> туугъан жерин унутур.

Акъыл къартда, жашда туююлдю — башдады.

Акъыл тенгизден терен, билим таудан бийик.

Акъыллы айтыр эди, акъылсыз къоймайды.

Акъыллы ангылар,  
Тели тынгылар.

Акъыллы болур ючюн эл бла сёлеш.

✓ Акъыллы сёз жюлгючден жютю болур.

Акъыллы ишин тындырыр,  
Тели аягъын сындырыр.

✓ Акъыллы кесине ышаныр,  
Акъылсыз таша насыбха ышаныр.

Акъыллыгъа акъыл юйретсенг, окъуб билир,  
Акъылсызгъа акъыл юйретсенг, кёкге къараб кюлюр.

Акъыллыгъа бир айт, телиге минг айт.

✓ Акъылсыз башдан акъыллы сёз чыкъмаз.

Акъылсызны жууукъгъа алма,  
Акъыллыны кенге салма.

Акъылынг бла намысынгы сакъла,  
Намысынг бла акъылынгы сакъла. ✓

<sup>1</sup> Акъмакъ — тели, акъылсыз.

Акъырын баргъан арымаз.

Акъырынны ашыкъгъан жетмез.

Ала билсенг, сала да бил.

Алаша хунагъа ким да минер.

Алгъа да барма, артха да къалма.

Алгъа кесинги ур, ачымасанг башханы ур.

Алгъа келген къонакъ артда келген къонакъны суймез.

Аллах буюргъан болур деб, башынги балахха салма. ✓

Аллында мюлкюнг — кёкде булут.

Алма терекде кертме битмез.

Алты къабса эр тояр,  
Алтмыш къабса ат тояр.

Алты тырнакълы ит бёрю тутар.

Алтын отда тас болмаз.

Алтын жерде тот болмаз.

Алтынны да болады шарайыбы.

Аман адамны айнытсанг,  
Эрнинги-бурнунгу къан этер,  
Арыкъ малны айнытсанг,  
Эрнинги-бурнунгу май этер.

Аман адамны уа мюйюзюмю болады?

Аман кьой сууну ортасына кириб ичер.

Аман — аман жерде ёлюр.

Аман хапар терк жетер.

Аман — атасын, анасын айтдырыр.

Аман ишге урунган хайырындан кьууанмаз.

Аман сохтаны китабы тас болур.

Аман арба жол бузар,  
Аман адам эл бузар.

f Аман тенг тешикли тон кибикди.

✓ Аман сёзден бал чыкьмаз,  
Аман кёзден май чыкьмаз.

✓ Аман тил артыкь бармакьгьа ушайды:  
Кессенг ачытад, кесмесенг абчытад.

Аман хапар жюйрюк болур.

✓ Аман сёз иесине кьайтыр.

Аман хапардан аман тюш да игиди.

Аман хансы кёб болса — будайы аз болур.

Аман хапарны айтыучу болма!

Аман кьонакь не замансыз келир, не да кеч кьалыр.

Аман эштгенин айтыр,  
Иги кёргенин айтыр.

Аман адамны кёзюне тюкюрсенг да жауун жаугьан  
сунар.

Аман ишни башы болгъандан эсе иги ишни къуйругъу  
болгъан игиди.

† Аманатха этме хыянат.

Аманлыкъ этгенден эсе ёлген ахшыды.

✓ Аманлыкъны излеген аманлыкъгъа тюбер.

Аманлыкъчыны кеч, эртде болса да юйю оюлур.

Аманнга айтсанг кюлюр,  
Игиге айтсанг билир.

Аманнга жалыннгандан эсе итге жалыннган игиди.

Аманнга кече, кюн да къарангыды.

Ананы къыйынын къайтарыр кюч жокъду.

✓ Анасына къараб, къызын ал,  
Атасына къараб жашына бар. (Эски.)

Ангылаулу эринлеринги къымылдатсанг да ангылар.

✓ Ангылаусузгъа айтылгъан сёз эшекни къулагъына  
къобуз сокъгъан кибикди.

Анда, мында да бол, балдражюзде юйде бол.

Арба тынч-тынч бара къоян тутар.

Арбадан тюшген табылмаз,  
Къолдан тюшген табылыр.

Ариу сёз жан тыяр,  
Жаныу сёз жан къыяр.

Ариу кёзге, акъыл жүрекге.

Ариу сѣзде ауруу жокъ.

Ариулукъ гыржыннга къатыкъ болмаз.

Ариулукъ жашауну суйдюреди.

Ариулукъ кѣзбау сѣзге ауана.

Ариулукъгъа къаршы жокъду.

Ариулукъну адеб озар.

Арсарлы сагъыш этгинчи арсарсыз ишин битдирир.

Арта асыралгъан кѣз чыгъармаз.

Арсланны баласы арслан болур.

Ассыры суйген терк къояр, бек жингил терк онгар.

✓ Ат арыкълыкъда, къыз ёксюзлюкде табылыр. (Эски)

Ат атны табанласа, ат анга тѣзеди.

Ат аунагъан жерде тюк къалыр.

Ат аягъан бет табмаз.

Ат аягъы бла, адам'а къолу бла къазанады.

Ат махтауну туюгъы бла, адам'а иши бла алыр.

Ат аягъы угъай да, ит аягъы да суу бокълайды.

Ат иесин таныр.

✓ Ат кишнеб танышыр,  
Адам сѣлешиб танышыр.

Ат къатында къадыр да тагъылады.

Ат — миннгенники,  
Тон — кийгенники,  
Ёгюз — жекгенники.

Ат туягъын тай басар.

Ата-ана саулукъдан бала тюзге атылмаз.

Ата жауу дос болмаз,  
Ата досу жау болмаз.

Атдан кетген ачымаз, эшекден кетген ачыр.

Атлы бла жаяу тенг бармаз.

Атлыгъа бир айт,  
Жаяугъа эки айт.

Атны жигити кютгенден чыгъар.

Атны къамчи бла урма да зынтхы бла ур.

Ат къатына баргъан атны сыртын сылар.

Атха минмеген, атха минсе,  
Чаба-чаба битдирир,  
Тон киймеген, тон кийсе,  
Къагъа-къагъа битдирир.

Атха миннгинчи аякъларынгы къымылдатма.

Атыма мин, ауурлугъунгу уа салма.

Атынг аман эсе, сатыб къутулурса,  
Къатынынг аман эсе уа, къалай къутулурса.

Атынг ахшы болса къамчи неге керекди.

Атынг иги болса, узакъ жол да жууукъ болур.

Атынг чабхыч болса балахдан къутхарыр.

Атынга эшек атама,  
Тонунга төшек деме.

Ауар хунагъа тыянма.

Аузу жууабха ашыкъгъанны жолу буз болур.

✓ Аузунг айта билгенча, къолунг да ишлей билсин.

Аузунг толу къан болса да душманны аллында тюкюр-  
ме.

✓ Аузундан келмегенни,  
Къолундан да келмез.

Ауругъан кюсегенде алма табылмаз.

Аурумагъан эркиши башына жаурукъ къысмаз.

Ауруу ёлюм туююлдю.

Ауруу тынч келир, къыйын кетер.

Ауруу ожакъдан тюшер да, ийнени кёзю бла кетер.

Ауруудан къачыб къутулмазса.

Ауруудан къоркъгъан болжалсыз аурур.

Ауругъан сау болса доктурну унутур.

Аурууун букъдургъан дарман табмаз.

✓ Аууздан чыкъгъан боюннга.

Ауур аякъ таб басар,  
Женгил аякъ бокъ басар.

Ахлусуна аман халкъгъа да аман.

Ахчагъа жут — атасын, анасын да сатар.

Ахшы адам халкъ байлыгъы, ахшы жер жашау байлыгъы.

Ахшы амансыз болмаз,  
Аман ахшысыз болмаз.

Ахшы иш къууанч, аман иш ёлюм.

Ахшы башын сылатыр,  
Аман жанын къыйнатыр.

Ахшыгъа айтсанг ангылар,  
Аманнга айтсанг тынгылар.

Ахшыгъа берсенг билир, аманнга берсенг кюлюр.

Ахшылыкъ унутулмаз, аманлыкъ къурутулмаз.

Ахшылыкъны жүрек жылытхан бетден изле.

Ахшылыкъгъа жанлагъан аманлыкъдан жанлар.

Ач болгъандан кеч болгъан да къолайды.

Ач болмагъан ашны хатерин билмез.

Ач адам жукълаялмаз.

Ач адамгъа ашны къаллайы да татлыды.

Ач — аш айырмайды, жукъу жастыкъ излемейди.

Ач ит къаядан къоркъмайды.

Ач эснер, ат кишнер.

Ачы болургъа сүйсенг чибжи бол,  
Татлы болургъа сүйсенг бал бол.

Ачы сѣзге татлы жууаб излеме.

Ачыгъан сют айран болмаз.

Ачыкъ жүрекге жол ачыкъ.

Ачырыкъны кѳууутдан тиши тюшер.

Ачыу — бичакъ, акъыл — саб.

Ачыу соруб келмейди.

Ачыуну эшиги кенгди.

Ачыулуну кѳолу ачы.

Ачыулуну аллында турма.

Аш айырмагъан саулукълу болур.

Ашда болуша эсенг — ишде да болуш.

Ашамагъан жашамаз.

Ашаса, ашамаса да бѳрюню аузу кѳап.

Ашны жукъу хорлар.

Ашыкъгъан суу тенгизге жетмез.

Ашыкъгъан чибин сютге тюшер.

Ашыкъмагъан артда кѳалыр.

Аягъы аман балчыкъ булгъар,  
Тили аман халкъны булгъар.

Аягъынгы ташха урсанг, сѳймесенг да ахсарса.

Базынмагъан бузгъа кирмез.

Базынмагъан базук тартмаз.

Бал ашаргъа суюе эсенг, бал чибин къабханнга тѣз.

Бал тутхан бармагъын жалар.

Балалы баппуш суу кѣлден кетмез.

Балалы тауукъ къаугъалы болур. f

Баласы ючюн ана таш-агъач да ашар.

Балта урулмай тюккюч жарылмаз.

Балтаны кѣтюрсенг агъачха жарсыу.

Балчыкъгъа кирме,  
Кирсенг этек кѣтюрме.

Балчыкъгъа таш атсанг кесинге чачылыр.

Балыкъ ашаса къуйругъу семирир.

Балыкъ теренни, чабакъ сайны суюер.

Баргъан суугъа жалгъан суу.

Баргъан сууну жайыууна ышанма.

Баргъанда махтанма, къайтханда матхан.

Бармакъла да тенг туююлдюле.

Барны берген бай болур,  
Бермеген'а жарлы болур.

Батыр ёлсе эде къалыр,  
Къоркъакъ ёлсе унутулуб къалыр.

Башда акъыл болмаса аякъгъа къыйын болур.

✓ Башхагъа кюлме да кесинге къара.

Башчысыз юйде берекет болмаз. ✓

Башы болгъанны ашы да болур.

Башы къая болса, туюбу чауул болур.

† Башы эзилмеген жилиян ёлмез. †

Башынга палах тилингден чыгъар.

Белгисиз жолгъа сакъ къара.

Берген къолну киши кесмез.

Бериб аман болгъандан эсе, бермей аман бол.

Бермеген къол алмаз.

✓ Берген сёзюнгю иш бла кёргюзт.

Бетине да, кийимине да къарама, жүрегине къара.

Бет бетге къараса, бет жерге къарар.

Бетсиз адамдан бет къууанмаз. ✓

Бёрюню терисин сыдырсанг да, бёрюлей къалыр.

Бёркню атыб, бёрюден къутулмаз.

Бёрю атарыкъ бёркюнден белгили.

Бёрю ач болса да, жүтю къарар.

Бёрю боранлы кече чабар.

Бёрю жүрюген жол бла баласы да жүрюр.

Бёрю тюгюн ташласа да кылыгыын ташламаз.  
Бёрюню баласы кыой кесер.  
Биз кирген жерге тиккич да киреди.  
Билимсизге кюн келмез, келсе да билмез.  
Билмегенге сорган да заран туююлдо.  
Билмегенни билген тенги болмаз.  
Билмезни кёзю кёрмез.  
Бир абынган минг суюююр.  
Бир абынган сокъур, эки абынган акмакъ.  
Бир адамны хатасындан сау эл уялыр. ✓  
Бир айтханда этмеген,  
Эки айтсанг да этмез.  
Бир аман адамны хатасы минг адамгъа жетер.  
Бир атны кючюнден минг ат суу ичер.  
Бир булут кышны келтирмез.  
Бир бюртюкден аш болмаз.  
Бир жылгъа кыоян тери да чыдайды.  
Бир кыабханлай ит да тоймаз.  
Бир башха эки кыуллукъ этеди.  
Бир кыолгъа эки харбыз сыйынмаз.  
Бир бёрк бла эки башны жабмазса.

Бир кылдан аркъан болмаз.

Бир кюнлюк жолгъа да ыйыкыгъа боллукъ азыкъ ал.

Бир сѣз бир сѣзню айтдырыр.

Бир сѣзге тѣзмеген кѣб сѣз эштир.

Бир сѣзде турмагъан, сабда тохтамагъан балта кибикди.

Бир уругъа эки жыгъылгъан — сокъур, бир адамгъа  
эки алдатхан тели.

Бирге керти — мингнге да керти.

Биреу кѣрмегенни биреу кѣреди,  
Биреу билмегенни биреу биледи.

Биреу мадарсыз, биреу иймансыз.

Биреуге ёлюм излеме да кесинге жашау изле.

Биреуге мал къайгъы,  
Биреуге жан къайгъы.

Биреуге уру къазсанг, кесинг тюшерсе.

Биреуню бѣркюн алсанг, бѣркюнге сакъ бол.

Биреуню жангылычы мингнге заранды.

Биреуню жарсыуу — биреуню къууанчы.

Биреуню мѣлегинден кесинги шайтанынг ахшы.

Биреуню сѣзюн этген сени сѣзюнгю да этер.

Биреуню чабырына аягъынгы сукъма.

Биреуню лячининден кесинги къузгъунунг игиди.

Бокъгъа тийсенг ийис этер.

Бойнуна дери суугъа батыб тургъан, суудан къоркъ-  
магъанлай.

Боюн болса боюнса азмыды.

«Бал-бал» дегенликге аузунг татлы болмаз.

Болгъан ишни къой, боллукъ ишден айт.

Боллукъ ишге болат бол.

Болмагъан бла туумагъан бир кибикди.

Болмаз ишге алданма.

Болмаз — кеси элинде да бырнакды.

Болумсуз аузу бла къуш тутар.

Борчха ичгенни башы эки кере аурур.

Борчну амалы — бер да къутул.

Борчунг бар эсе, хуржунунга ойлаб узал.

Бош олтургъандан эсе, айланыб тургъан да игиди.

Будай жетсе оракъ багъалы болур.

Будай сырына, — суу ызына.

Будай кѣргюзтюб, арпа сатханлай.

Бузаргъа юйренме, къуаргъа юйрен.

Булутдан чыкъгъан кюн бек къыздырыр.

Бушуу кѣрмеген къууанчны билмез.

Буюрулмагъанны ит ашар.

Гадура сютден тоймаз,  
Гадурасыз сют таза болмаз.

Гебен череннге миннгенлей.

Гелеу кёрсенг жер сорма,  
Келбет кёрсенг эр сорма.

Гелеуде акъ марал жатханлай.

Гён чарыкъны эр киер,  
Жоргъа атха эл минер.

Гитче балта да кесер уллу терекни.

Гитченги кёрмеген уллунгу да кёрмез.

Гудучуну ким кёргенин кеси биледи.

Гумулжук тебе чачылыргъа тебресе, къанат битер.

Гумух бичакъ къол кесер.

Гюлменди кепчигинчи да кюн керек.

Дарман ауругъанны сау этсе да, ёлгенин сау этмез.

Дармансыз ауруу багъылмаз.

Дауну айта билмесенг төреге кирме.✓

✓ Даууру кёбню, файдасы болмаз.

Дауну суймей эсенг гюрбежиге барма.

Дертинги айтсанг дертинге къошулур.

Досунг башынга къарар, жауунг аягъынга къарар.

Дуняя малы дуняяда къалыр.

Дуняяда байлыкъ — билимди.

Дуппургъа алгъа чыкъгъан алгъа ауар.

Душманны азы да душман,  
Кёбю да душман.

Душманны ышаргъанына ышанма.

Душманынгы досу да санга душман болур.

Душманынгы душманы санга дос болур.

Ёбкелегенни юлюшю татлы болады.

Ёгюз ёлсе — эт, арба сынса — от.

Ёгюзге жетген къыйынлыкъны сабан агъач да биледи.

А Ёгюз суу ичсе, бузоу буз жалар. †

Ёгюзню аягъына арбаны чархы тиер.

Ёгюзню мюйюзлери ауурлукъ этмейдиле.

Ёзекли агъач терк сынар.

Ёксюзню малын ашама.

Ёксюзню жыларгъа юйретме.

Ёксюз кеси къыйынын ашар.

Ёлген жашаудан айырылады,  
Жарсыгъан'а жашауда къалады.

Ёлгеннге зурна сокъгъандан не файда.

Ёлгенни сау унутдурмаз.

Ёлмезлик улакъгъа талны башы чагъар.

Ёлмесенг да къартдамы болмазса.

Ёлген къойну терисин сыдыргъанлыкъгъа аурумайды,  
ачымайды.

Ёлюрге жууукъ адамны халы тюрленеди. ✓

Ёр болгъан жер тюз болмайды.

Ёсер малгъа ёлюм жокъ.

✓ Ёсмеген билимге кюн сайын тебин.

Ётмекни чайнамай жутмазса.

✓ Ётюрюкчюкню кертисине да киши ийнанмаз.

✓ Ётюрюк тилден тилкъау тил игиди.

✓ Ётюрюк бла жашагъандан эсе керти бла ёлген игиди.

Ёхтемликни ызындан сыйсызлыкъ келир.

✓ Ётюрюк айтхан эсенг эсингде тут.

Жыгъылгъан жерге жабышыр.

Жаз башы жабалакъ, кюз арты къырпакъ.

Жаз башы жылай келир да нюр тегер.

Жаз башы келмей булбул жырламаз.

Жаз ойнагъан кыш жиляр.

Жаланганч суудан къркъмаз.

Жаман кез жан кыяр.

Жан ауруса кезден жилямукъ чыгъар.

Жангы игиди деб, эскини ташлама.

Жангы сибиртки таза сибирир.

Жангыз бала эрке болур.

Жазгъы ишинги кыш башла.

Жангыз жашау ойнатмаз.

Жалгъан сёз бла кертини арасы — төрт эл.

Жалгъан сёз бла жалгъан хуна оюлур.

Жагъынлыны ачыуу — сёзюнде,  
Акъыллыны ачыуу — ишинде.

Жангыз жаркъа от болмаз,  
Жангыз тургъан жалынмаз.

Жангыз чабхан ат жюйрюк болур.

Жангыз жюрюген атлыгъа къатылма,  
Керексизге атылма.

Жангыз къол бла къарс урмазса.

Жангылмазлыкъ тил жокъду,  
Абынмазлыкъ аякъ жокъду.

Жанмагъан чыракъгъа гебенек кесин урмайды. ]

Жанынг — ауругъан жерингдеди.

Жарашуу суйген жалынчакъ.

Жарлыгъа жарагъан жарыр.

Жастыкъ тюбюнден жау чыкыгъанлай.

Жастыкъны кѣргенде жукъусу келгенлей.

Жатхан бѣрю токъ болмаз.

Жаугъа жаулукъ этмесенг сыртынга минер.

Жаулукъ къысхан бары да къатын болмаз,  
Бѣрк кийген бары да эр болмаз.

Жауун аллы жел болур.

Жауун жазда жибитир,  
Къачда юшютюр.

Жауун жауса кѣлге жауар.

Жууундургъанлыкыгъа къара ат акъ болмаз.

Жаш болсанг да баш бол.

Жаш кѣргенин унутмаз.

Жашауу болгъанны къадары болур.

Жашлыкыда ѳтюрюкчюге къартлыкыда да ийнанмазла.

Жашлыкыда билиннген билим, кюмюшге къара сауут  
салгъан кибикди.

Жашлыкыда билгенни къартлыкыда унутмазса.

Жаяуну жюрюшю битмез, жангызны иши битмез.

Жегилген ѳгюзле кѣпюрге тюртюшгенлей.

✓ Жел арты жауун, боза арты дауур. ✓

Жел урмаса чапракъ кымылдамаз.

Жеталмазынгы кѳуума.

Жети деген — жетмез жерине жетмей кѳайтмаз.

Жигерлик — жанга кѳатыкѳ, саннга кѳыйын.

Жилямагѳан жашха жукка салмайдыла.

Жилян тилин сууургѳанлай.

Жилянны башын кесиб кѳуйругѳун кѳойгѳанлай.

Жилянны башы кѳайры барса, кѳуйругѳу да ары  
барыр.

Жигитни кѳылычы кѳыл кѳыяр.

Жилянны башы эзилгенликге кѳуйругѳу кѳымылдар.

Жилян дугѳуманы суймей эди, ол'а бара эди да теши-  
гини аллында бите эди.

Жингирикни жабмагѳан женг билек жылытмаз.

Жокѳгѳа кѳрпе элтир кѳрюнюр.

Жолоучуда кѳб айланнганны сабаны кѳаран кѳалыр.

Жолунг ариу болса жанында чыгѳаналадан кѳоркѳма.

Жол сормай жолгѳа чыкѳма.

Жол юсюнде жатхан жилянны башы эзилер.

Жолоучугѳа жау жѳрме.

Жолоучугѳа ит юрген ариу кѳрюнюр.

Жолгѳа чыкѳсанг нѳгер ал.

Жолдашын ташлагѳан — жолда кѳалыр.

Жолну билген кечикмез.

Жолунг болмаз жерге жол салма.

Жоргъа — атлыгъа тынч, атха — кыйын.

Жоргъагъа жолдаш болма.

Жортханны жүрюген озар.

Жубуранлагъа эрлен киргенлей.

Жукъа болса ун кыош,  
Къалын болса суу кыош.

Жукъланган отну юфгюрюб жандырмазса.

Жукъусу жетген тешек айыртламаз.

✓ Жумушакъ къарамы болмагъанны да жумушакъ сёзю  
болады.

Жууукъду деб кыйын жолну барма,  
Узакъды деб иги жолдан къалма.

Жууукъларынг бла аша, ич, сатыу этме.

Жылкычы атны таныр, окъуучу хатны таныр.

Жюгени болмагъаннга ат бергенлей.

Жюз гысты оргъан къатын, жюз чык чебгенни согъар.

Жюз кере эштгенден эсе бир кере кёрген игиди.

Жюз кюн атылыб тургъан бир кюн керек болады.

Жюз адам ишлегенни бир адам ояр.

Жюзюм табсанг, къайсы бахчадан болгъанын сурама.

Жюрегинг сюе эсе акъ, къара болса да башха туйюлдю.

Жюрекли жигер болур.

Жюрек жыламаса кёз да жыламаз.

Заманында кечгинлик берген — адебликни шартыды. ✓

Заманла кетселе да халкъ жашар.

Зар адам ашынгы ашар, кесинги сатар.

Зар адам тынчлыкъ табмаз.

Иги алаша къарт болса къаргъалагъа аш болур,  
Ахшы эр къарт болса къатынлагъа сёз болур.

«Иги» деген сёз атха миннген кибикди.

Иги ишни этген, аман адамдан къоркъмаз.

✓ Иги сёзню айтхан ёлсе да, сёзю ёлмез.

Иги да кесине иги, аман да кесине аман.

Иги къойчуну тёрт кёзю болур.

Иги къонакъ алгъа сыйлар.

Иги къонакъ келсе мал ёлюр,  
Аман адам келсе адам ёлюр.

Иги хант къалгъандан эсе аман къарын жылтырсын.

Игиликге аманлыкъ этме.

Игилик да башынга,  
Аманлыкъ да башынга.

Игини ёлюмю амандан.

Иесин ит да сыйлайды.

Иесин суюсенг, итине суюек бер.

Иесине керек эсе, кьоншусу ёбкелемез.

Ийнек аягъы бузоу ёлтюрмез.

Ийне башхаланы кийиндиреди кеси уа кьымыжады.

Ийне ётген жерден халы да ётеди.

Ийне бла кьюю кьазмазса.

Ийнекни сютюн ичгенликге этин ашамаймыдыла?

Ийнекни таныб ал, таныялмай эсенг'а талгъырын ал.

Ийнени, геммешни урлагъан да уруду.

Илипинни биреу ишлер, сууун'а халкъ ичер.

Ит биченде жата эди да, кеси да ашамай эди, атха да ашатмай эди.

Ит жатар жеринде тегерек айланыр.

Ит ёлсе да кючюк кьалыр.

Итге арыкълыгъын билдирмезге бёрю сыртын кёбдюрюр.

Ит жеринде жатса бёрю ашамаз.

Ит суюекден кьачмаз.

Ит иесин таныр.

Итге, «ким жашаргъа кьоймайды?» деб соргъаннга «кесини дукьумум!» — дер.

Ит иесине юрмез.

Ит итлигин этер.

Итсиз сюрюуге бёрю чабар.

Итни къарты бёрюге аш.

Итни къартлыгъында шкок бла ургъанлай.

Итни къулакъларын кессенг ыстауатха сакъ болур.

Ит тойгъан жеринде къалгъанлай.

Ит юргенликге туман чачылмаз.

Ит тойса несин танымаз.

Ит ыстауатында батыр болур.

Ит болмагъан жерде тюлкую юрюр.

Итден ит тууар.

Итни ахшысы юргенинден танылыр.

Итни башын сыласанг, къолунгу къабар.

Итни башын сыласанг къуйругъун кымылдатыр.

Итни кылычы аузунда.

Итни таргъа тыйсанг юсюнге чабар.

Ичген — акылын ичер.

Ичгичи аузун кебдирмез,  
Юйюне асыу келтирмез.

Ичги ичиндегин айтдырыр.

Ичги адамны тилин ачар.

Ичер сууунда ит ёлтюргенлей.

Ичерге юйренме, ишлерге юйрен.

Ичинг кюйсе буз жала, жюрегинг кюйсе туз жала.

Иш бла кесин кёргюзтмеген сёз бла башха чыкъмаз.

Иш кылыгыгы билмеген ит ыйлыгыгы кёрюр.

Иш суйгенни эл сюер.

Ишлеген заманда темир тот этмез.

Ишде артха, ашда алгъа.

Ишде ёлю, ашда бёрю.

Ишде жукълар, ашны жокълар.

Ишден къача эсенг ашдан да къач.

Ишлемеген тишлемез.

Ишлерге суймегенни ун кьолун аурутур.

Ишни гитчеден тут, уллу эт, уллудан тутуб гитче этме.

Гелеу кёрсенг жер сорма,  
Келбет кёрсенг, эл сорма.

Келечини хуржуну кенгди.

Келе билгенингча кёре да бил.

Келечи иги болса кели баш эрге барыр.

Келечиге ёлюм жокъ.

Келечи иги болса чычхан бла киштикни бирге  
юйюрсюндюрюр.

- Керексиз къаргъыш несине жетер.
- Керексиз халаллыкъ ыспассызды.
- ✓ Керти сёз кери кетмез,  
Аман сёз игилик этмез.
- Кертини кёзюне айт.
- Кертичини къарамы да ачыкъды.
- Кёргюзтгени кёзденди,  
Бек суйдюрген сёзденди.
- Кесингден аман бла шуёх болма.
- Кесине гебен эталмагъан элге черен эте эди.
- ✓ Кесинге жетмегенни сорма.
- ✓ Кесинги кёб махтасанг сыйынгы учуз этерсе.
- Кесинг кесинги акъыллыгъа санама, акъылынг болса  
халкъ билир.
- Кесинги ашда кёргюзтме да иште кёргюзт.
- Кеси башын агъачда бёрю да тутады.
- Кеси жокъну сёзю жокъ.
- Кеси жыгъылгъан жаш жилямаз.
- Кеси кесмеген — харам.
- Кеси сынамагъан башханы кыйынын билмез.
- ✓ Кеси кюлкюлюк адамгъа кюлюр.
- Кесинг сынамагъан затны адамгъа буюрма.

✓ Кесинг билмей эсенг билгеннге тынгыла.

Кеси элим, ёлген тёшегим.

Кесинден кючлюден арслан да кьоркьады.

Кесинне айтханынгы айыбы жокьду.

Кетген келир, кетмеген келмез.

Кечеги оноу эртденнге жарар.

Кечиуюн билмей суугъа кирме.

Кёб жашагъан кёб кёрюр.

✓ Кёб сёзлю намыс табмаз.

✓ Кёб кюлген намысын тас этер. ✓

Кёб шуёх тутхан шуёхсуз кьалыр.

Кёб тырман болса акьыллы да тели болур.

Кёб кьатылсанг эшек да чочуучу болур.

Кёбден кёб ёлюр,

Аздан аз ёлюр.

Кёбдю деб да кьууанма, азды деб да жылама.

Кёмюлген от кёб турур, кёб турса да жылытмаз.

Кёбню кючю да кёб.

Кёбню табмагъан азны да табмаз.

Кёгетин кьызгъаннганны тереги битмез.

Кёз кёзню кьаматады.

Кёз кёрген бла кёулакъ эштген тенг болмаз.

Кёзге узакъ кёлге жууукъ.

Кёз кьатында кьаш барды.

Кёзню шагъатыды кёулакъ.

Кёз кёрмегени жюрек суймез.

Кёз кьоркьакъ, кьол батыр.

Кёзю чыкьгъан кьашына да ырыслар.

Кёзюнг ауруса кьолунгу тый.

Кьарнынг ауруса аузунгу тый.

Кёлюнг кьалгъан жерге барма.

Кёмюлген отну кьозгъасанг ючюлюр.

Кёрген — кёзге, суйген — жюрекке асыуду.

Кирли юйден ауруу кетмез.

Киши баласын, кишенлесенг да, тыялмазса, ёз баланг,  
ёзенлесенг да, кетмез.

Киши берген кишиге берекет болмаз.

Киши кьолу бла мурса жыртма.

Киши ожагъы тар, тур да юйюнге бар✓

Киштик хар заманда тюшюнде чычхан кёрюр.

Киштикге оюн, чичханнга ёлюм.

✓ Киштикни макъырыучусу чичхан тутмаз.

Қиштик сакъламагъан — чичхан сакълар.

Қюн кыздырса чабыр аякъны кысар.

Қюн сайын келиб тургъан сыйсыз болур.

Қюн керекли туугъан къалмаз,  
Ай керекли туугъан къалыр.

Қюн къайтмай мал тоймаз.

Қюнсюз гюл ёсmez,  
Багъыусуз сабий ёсmez.

Қюмюш аякъда суу татыулу кёрюнюр.

Қючю жетмесе ёгюз да тартмайды.

Қючюн билмеген жаш ташны уллусуна жабышыр.

Қъабчыкъ тирменде жарашыр.

Қъабыучу ит хырылдамайды.

Қъабыргъагъа тую бюртиюкню ургъанлыкъгъа  
жабышмаз.

Қъагъытха къалам тартханлай.

Қъазанынг къайнаб турса сенден бай болмаз.

Қъазанчы къайнатмаса къазан къайнамаз.

Қъалакъсыз чалгъы да кесмейди.

Қъалам болса, шакъа да болур.

Қъалам тилни тилманчыды.

Қъалам кылычдан кючлюдю.

Қъамишдегин ёртен чыгъарыр, ичингдегин боза чыгъарыр.

Қъамичини ачысы учусунда болур.

Қъан чыкъды — жан чыкъды.

Қъанаты сынган къуш ташча кёрюнюр.

✓ Қъанатынг жокъ эсе учма.

Қъанатлыдан къоркъгъан тары себмез.

Қъарагъанла барысы да бирча кёрмейле.

Қъарамы гитче болгъанлыкъгъа, атламы иги.

Қъаргъала да мыллыкга басынадыла.

Қъаргъагъа огъунгу, аманнга сёзюнгю къоратма.

Қъарт ынчхай-ынчхай ёлюр, сабий жилий-жилий ёсер.

Қъарт терекни бюкген къыйынды.

Қъартны намысын унутма, жашны жүрегин къыйнама. ✓

✓ Қъартха кюлген кесине кюледи. ✓

Қъарылгъач баласына аш берир, бала анасына жан берир.

Қъарын къарыннга да гъурулдайды.

Қъарындагъы къан бла жашар.

Қъарыуунга кёре атла.

Қъарыулу бугъуб жүрюмез.

Қъатыгъы жокъну эрни къургъакъ.

Къатылмазлыкъгъа къатылсанг, къайракъ тиер  
башынга.

Къарындашынгдан ёбкелерге суйсенг сатыб малын ал.

Къатын къатынды, кыызбай'а къайдан чыкъды.

Къатын жюреги къыл элек.

Къатынынг аман болса,  
Къайгъыгъа неге бараса?

Къатынынг иги болса тойгъа неге бараса?

Къачханны къуума, къуугъандан къачма.

Къачыб кетсенг, асыраб кет, къайтсанг алырса.

Къашыкъ бла жыйыб, табакъ бла юлешгенча.

Къашыргъа да тырнакъ керекди.

Къаяда кийикле да ауруйдула.

Къозну сындырмай ичин ашамазса.

Къой, эчки да союлгъанда аягъындан тагъылыр.

Къой бакъгъан семизин ашамаз.

Къойну игиси боз болур,  
Эрни игиси тѣзюмлю болур. ✓

Къолну кесгинчи къан чыкъмаз.

Къолу билген бал ашар.

Къолу кымылдагъанны аузу да кымылдар.

Къолунгдагъындан эсе аузунгдагъы игиди.

Къонагъын суймеген сабийни суймез. ✓

Къонакъ суйгенин ашамаз, бергенин ашар. ✓

Къонакъ аз олтуруб, кѣб кѣрюр. ✓

Къонакъгъа ётмегинг жокъ эсе да, суусаб бер. ✓

Къонакъ хазыр кибик, къонакъбай хазыр туююлдю. ✓

Къорарыкъ къорамай, къошуллукъ къошулмаз.

Къоркъгъанны кѣзю, батырны сѣзю билдирир.

Къоркъакъны малы юркек болур.

Къоркъгъаннга къош таш, къоркъмагъаннга къочхар баш.

Къоркъакъ адам кѣйчу болмаз.

Къоркъакъ къоркъгъанына тюбер.

Къоранчсыз хайыр тюшмез.

Къотурну къашысанг къан чыгъар.

Къоша турсанг къош болур, ала турсанг бош болур.

Къоянны шорпасы да шорпады.

Къралны жауу — жашауну жауу.

Къуллукъ бир кюн келир, бир кюн кетер. ✓

Къургъакъ сѣзден жукъу ахшы.

✓ Къуру сѣзден билимукъ болмаз.

Къуругъа къошулуб чий да жанар.

Къуру къабчыкъ ёрге сюелмез.

Къуру — саякъ, къркъ аякъ.

Къуру бал ашагъан балдан терк эригир.

Къурудан къуйрукъ ахшы.

Къутургъан суугъа кирсенг ажалсыз ёлюрсе.

Къууанчлыкъда чач ёсер,  
Бушуулукъда тырнакъ ёсер.

Къуру дорба бла атны тойдурмазса.

Къуш къанатсыз болмаз.

Къуш къртчыгъаны нёгер этмез.

Къушхамиш бишди — сууукъ тюшдю.

Къызгъан адам ант этер,  
Брысхысы бош кетер.

Къызы барны дарийи бар. ✓

Къызбай болма, доммай бол.

Къызы юйде къылыгъы тышында да болур.

Къылыч къынын кесмез.

Къылыкъ билмегеннге дуния татыусуз болур,

Къркъарда къркъ чакъмакълы болур,  
Аман адам такъмакълы болур.

Къркъиналмай табхан ашдан къркъиналыб табхан  
таш игиди.

Къркъиналмай шай табмазса.

Қыйналмаған кюн кәрмес.

Қыйналмай табхан ырысхы жүрегинги кјууандырмаз.

Қымылдаған тиш түшер,  
Башланган иш бишер.

Қыйынлыкда жокламаған жауунгду.

Қыш болсун — кәрлы болсун.

Қышны хар кюню да кышды.

Қыш кышлыгын этмесе,  
Жаз жазлыгын этмес.

Қыш жылы кюннге ышанма.

Қыш кетмейин кәр кетмес.

Ма дегенде алмасанг, бер дегенде табмазса.

Мадарсыз бөрю аякларын чайнар.

Макъа да турған келюм терен болсун дейди.

Макъа ёле турса да балчыкдан чыкмаз.

Макъаны келю кјуруса да гур-гуру кјурумаз. ✓

Малдан жарым болсанг да акылдан жарым болма.

Малла кәрыусузларын урурла.

Малны аллык болмасанг, куйругундан тартма.

Малны суймегеннге мал кюнмаз.

Малынги багъасын билмесенг базаргъа чыгәрма. ✓

Маралны баласы агъачда ёсер.

Мараучуну кѳуру да жолу бир кибик болмаз. ✓

✓ Мен аз айтсам да сен кѳб ангыла.

Менден кетсин, айтханнга жетсин.

Менден узакъ жауум минг жыл жашасын.

Минг эштген бир кѳргеннге жетмез.

Миллетин сѳймеген атасын да сѳймейди.

Мытыр ат излегинчи, жаяу жерине жетди.

Миялалы жер аякъ кесер.

Мияла терезели юйде жашагъан хоншуларына таш  
атмасын.

Мырхыкча да жабышма,  
Қирпича да чанчылма.

Нажаслыкъ налат бердирир.

Накъырда кертиге ахчычды.

Намыс билген насыбды. ✓

Намыс этмеген намыс табмаз.

Налатны бла нажасны босагъасымы барды.

Налат налатлыгъын, ит итлигин этмей кѳоймаз.

Нарт сѳзледен не файда, кѳргенин бла эштгенин этмесе.

Не бек бакъсанг да бѳрюню эки кѳзю агъачда.

Не да болсун, болгъан игиди.

Ныгъышха чыкъгъан ѳгюз тери чабыр чыкъмаз. ✓

Огъурсузлукъну огъурсуз адам биледи.

Огъурлуну оруну хазыр.

Озалмасанг да эм артха къалма.

✓ Ойламай айтма.

Ойламай сѣлешсенг аурумайын ёлюрсе. ✓

Ойнагъан ачыуланмазгъа керекди.

Окъдан къоркъгъан отдан къоркъар.

Окъугъанынги айтма, ангылагъанынги айт.

Окъуу билгенлени бары алим болмайды.

Онгмагъаннга хапар сорма. ✓

Онгу болмаса, къуш да учмайды.

Ортакълашыб ашалгъан сарымсахны ийиси чыкъмаз.

Ортакъ юйге от тюшер.

Осал тенг ауана кибикди.

От отундан тоймаз, жер жауундан тоймаз.

От болмайын тютюн болмаз, къайгъы болмай хапар болмаз.

Палах билмей тургъанлай келеди.

Пелиуан дертсиз болмаз.

Сабийни жумушха жибер да ызындан къара.

Сабий кѣргенин этер.

Сабийсиз тиширыу кѣгетсиз терек кибикди. ✓

Сагъышлы жыягъына тыяныр.

Садакъачы ач тилден тигим алыр. ✓

Саз да болсун — жаз болсун,  
Сокъур да болсун — къыз болсун.

Сайды деб терен суугъа кирме,  
Байды деб кызынгы телиге берме.

Сантбашны аты терк арыр.

Семизлик адамгъа жарсыу, малгъа асыу.

Сен да терс туююл эсенг, мен да терс туююл эсем, неге  
даулашабыз.

Сен аманлыкъ этмесенг адамгъа, санга да этмезле  
аманлыкъ. ✓

Сен тенглик этсенг, тенгинг ёнгелемез.

✓ Сѣз сѣзню айтдырыр.

✓ Сѣзню сѣз бла урма, аманны — аман бла къуума.

✓ Сѣзню берген тынч, тутхан кыйын.

✓ Сѣзню къабчыкъда тыймазса.

✓ Сѣзге сѣз табылады.

✓ Сѣзсюз адамгъа ийнанма.

✓ Сѣзюнг бѣлюннгюнчю аурууунг бѣлюнсюн.

✓ Сѣзюнге ие бол.

✓ Сѣзюнг кысха, къолунг узун болсун.

✓ Сёзюнгю ийнси чыкыгъандан эсе башынгы мыйысы чыкысын.

✓ Сёзю бюлдюргюню айтханына шекли болурса.

✓ Сёлешгенликге сёз тауусулмаз.

Сибирни суугъундан кыбланы кызыуу кыйынды.

Сокъур кёрюб тоймаз, ашаб тояр.

Сокъургъа кече да, кюн да бирди.

Сокъургъа чыракъ керек туююлдю.

Сокъур къаргъа акъсагъын юйретир.

Сокъур суйген — бир кёз,  
Эки болса — не сёз.

Сокъур суйген — кёз жарыкъ.

Сора барды да Мекканы табды. ✓

Сора билмеген жууаб эте да билмез.

Соргъанны айыбы жокъду. ✓

✓ Соргъан таудан ауар, тынгылагъан тюзде ажашыр.

Сорушуб берме да суйюб бер.

Сохан ашамагъан ийс этмез.

Суудан май алмазса,  
Эскиге жан салмазса.

Суу кемеси — сууда сынар,  
Не тулпар да бир тынар.

Суу ичген шауданынга тюкюрме.

Тамчы тамгъан жерде тал ёсер.

Тамчы таш тешер.

Тарыгъыргъа барсанг кёб болуб бар.

Тарыгъыуунгу танымагъан адамынга айтма.

Татыу тамакъда къалыр.

Тауда жаугъан къар чарс кёрюнюр.

Тау башы тумансыз болмаз.

Адам сагъышсыз болмаз.

Тауукъ тары тёбени да къозгъамай чёблемез.

Тауукъ тюшю тары бюртюк.

✓ Татлы сёз татыулу.

✓ Татлы тилли къозу эки ананы эмер.

Татлы ащаргъа суйсенг, ачыгъа да тёз.

✓ Татыусуз ашха туз жарар, тели башха уа не жарар?

Тау башында тау болмаз, жангыз терекден бау болмаз.

Тау кёрюне эсе, узакъда туююлдю.

Таула не бийик болсала да аууш табылыр.

Тауукъ къычырмаса да танг'а атар. ✓

Тауну, ташны суу бузар,  
Адамланы сёз бузар.

Тау ташсыз, къол ханссыз болмаз.

Ташдан къан чыкъмаз.

Ташчы кетер, таш кяалыр.

Тебмез тебсе, жер тебер.

Төгерекеге кяарай тауукъ эт ашагъандан эсе рахат сохан  
ашагъан игиди.

Телиге ариуса десенг кьубулуб башлар.

Тели — кьозулгъан тьююлдю, кьозутханды.

✓ Тели кеси кесин махтар.

✓ Телиден да чыгъады акъыллы сёз.

Тели бла аш ашагъандан эсе, акъыллы бла таш  
ташыгъан игиди.

Суу тал суудан къанмаз.

Суу юсюнде кёмюк кибик.

Суугъа кёб къарасанг, ёрге баргъанча кёрюнюр.

Суугъа кёб къарасанг къан кёрюнюр.

Суугъа кирсенг баргъан жанына жюз.

Суугъа кирсенг айыртлама.

Сууда арба ёрге ауар.

Суусуз жер жипи болмаз.

Сууну къатында тургъан кечиюуне уста болур.

Сууну туюбуне таш батханлай.

Сууну юсюнден кёб сёлешгенликге тирмен тартмаз.

Сууукъ келсе, Бештаудан келир.

Сыннган гыржын жабышмаз.

Сыналмагъан билимни жоругъуна юйрен.

Сыртдан ай къарагъанлай.

Сюйгенни сюйюнчюсю жүрекде болур.

Сюйген тенгинги кишича сюялсанг, аны сенден киши  
алмаз.

Сюйген юйюнде — суу ич.

Сюймеген бал да, жау да ашамайды.

Сюймей берилген суу суусабынгы къандырмас.

Сюймегеннге сюртюлме,  
Сокъур ёгюзге тюртюлме.

Сюймеклик от кибикди.

Сютге дугъум атханлай.

Сютден аузу кюйген сууну юфкюрюб уртлар.

Таба баргъан чаба барыр

Табаны къызгъынчы тай озар,  
Табаны къызса ат озар.

Табханынга къууанма, жойгъанынга сокъуранма.

~~Талкъынг~~ бар эсе, ныгъышха чыгъар.

Таматагъа намыс эт. ✓

Тамата болмагъан жерде берекет болмаз. ✓

Телини аласы-къарасы болмайды.

Темир юйге да чой керекди.

Темирни кюе ашамаз, тот ашар. ✓

Тенг болсанг бол, болмасанг кенг бол.

Тенг тенги бла, тирмен тегенеси бла. ✓

Тенгиз жагъасында къую къазмайдыла.

Тенгинги кёлю къалгъандан эсе, душманынгы бойну  
сынсын.

Тенглери бла ёлген насыбды.

Тергеусюз жууукъдан тергеулю шуёх игиди.

Терекни кёгети тюбюне тюшер.

✓ Терс эсенг да, айтхан тюз эт.

Терсге жакъ басма. ✓

Тёзер-тёзер, болмаса кесер.

Тёрт кёз бла къара, тёрт кёол бла тут.

Тёш болсанг тёз, чёгюч болсанг ур. ✓

Тийилмеген иште жылан жатар.

Тийсе — терекге, тиймесе бутакъгъа.

✓ Тили барны эрлиги да бар.

✓ Тилинден акъсагъандан эсе, аягъындан акъсагъан  
игиди. ✓

✓ Тили аманны кюню аман. ✓

✓ Тили узунну амалы къысха. ✓

✓ Тил баш жарыр.

✓ Тил ат кибикди, тыймасанг жыгъар.

✓ Тил кылычдан жютюдю.

✓ Тил — кесген бичакъ, сёз атылгъан окъ.

Тилсизни тилин анасы билир.

✓ Тилчини эки жаны да суймейдиле.

✓ Тилчиден кери бол. ✓

Тилчи бир сагъатха — айлыкъ хата этер. ✓

Тирменден мирзеу кзурумайды. ✓

Тирмен уллу таууш этсе, ун аз чыгъар. ✓

Тойгъан жерде ит кыалыр.

Тойгъан кеси итин танымаз.

Токъмакъ тийгинчи тюрю солур.

Голгъан кызан тегюлюр. ✓

Туз жалагъан суу ичер.

Тулпардан туугъан тулпар болур.

Туманны тулукъгъа жыялмазса.

Туман кетсе жауун сакълама.

Тур-турдан хапар келсе, жукъудан хайыр кыалмаз.

«Тур» дер жерге бир заманда да олтурма.

Тындырмазгъа кзуллуку буюрсанг кесинг этерсе.

Тырнакъ этден айырылмаз.

Тышы жыртыкъны ичи къалтырауукъ.

Тышы харамны ичи да харам. ✓

Тюзлюкню сакъларгъа керекди. ✓

Тюзлюк ючюн ёлген ёлмейди. ✓

Тюз жюрюген тюзелир.

Тюз сёзге жууаб жокъду. ✓

Тюзде буудан къолда къоян ахшыды.

Тюз — тюзелир, кынгыр — юзюлюр.

Тюеден кючлю жел да барды.

Тюе кетсенг тюени да юйретирсе тебсерге.

Тюлюкъ къабханнга эки кере тюшмез.

Тютюн кёкюрекге кюлтюм.

Узун кьой да, кьысха кес.

Улакъгъа мюйюз чыкъса анасын урур.

Уллу терекни гитче балтачыкъ да кеседи.

Уручуну къолу кичир.

Уручу хар кимни да уручу сунар. ✓

Уручу байдан жасакъ алыр.

Урушда кьылычны хаух бермейдиле. ✓

Утдурмагъан кьытмаз.

Утхан танымаз, жутхан татыр.

Уучу кеси бармагъан агъачны кийикден толу сунар. ✓

Уча къазаннга салынса, той къыстау барыр.

Уучу эсенг ыз ызла ✓

Учуз сирке балдан татлы.

Учуз затха итинме.

Пил кетюрмегенни тил кетюреди.

Хазыргъа ким да — хазыр.

Хайырынг жокъ эсе, хатангы тийirme.

Халкъда болмаса, сенде да болмаз.

Халкъны бирлиги къушну къанаты.

Халкъ суймеген ёсмез.

Халкъ баргъан жерден къалма.

Халкъны ююю — туугъан жери.

Халкъ телисин да къыстамайды.

Халкъны къанын бузма — къарнынгы бузар. ✓

Халысы ийинчге терк жыртылыр.

Халыуа сёз бла татлы туююлдо, шекер бла татлыды.

Хапарны да айта билирге керекди.

Хапар бла ачны къарнын токъ эталмазса.

Хар адамны да кеси къылыгъы кесине иги кёрюнюр.

Хар адамны да сакъалындан тутмазса.

Хар айтханнга ийнанма.

Хар жумуртхадан да бала чыкъмайды.

Хар дертни бир дарманы болур.

Хар жолда да баргъан сау къайтмаз.

Хар къанкъылдагъан тауукъ къозламайды.

Хар ким да кеси юйюнде таматады.

Хар кимни ырысхысы биргесине.

Хар кимни бир дерти, ✓  
Тирменчини суу дерти.

Хар къанатлы кесини жырлагъанына къууанады.

Хар чибин да бал келтирсе эди, битеу таула балдан  
толур эдиле.

Хар къанатлыны кесине кёре уясы.

Хар бир сёзню кесини жери барды.

Харакетге жут харамдан уялмаз.

Харам тенгден ачыкъ жау игиди.

Хата гитчеден да чыгъады.

✓ Хата тилден чыгъады.

Хатасы болгъан киштик эшик тауушдан къоркъур.

Хычинны татыуу ичине кёреди. ✓

Хоншудан хоншугъа къотур жугъар.

Хоншуну тауугъу къаз кёрюнюр.

Хумаллак салынган боза баш аурутур.

Хуржунунг къалын болса нёгер кёб болур.

Хыйлачыны фитнасы жугъар.

Чабакъ сууда ёлмейди.

Чабакъ суйсенг — суугъа бар! ✓

Чабар ат жалкъасындан билинеди.

Чабыры тешилмей эр тынчаймаз, ✓  
Иери алынмай ат тынчаймаз.

Чайнамай жутхан ашынгы татыуу чыкъмаз.

Чайналмай аш жутулмайды,  
Кенгешмей иш да тынгылы болмайды.

Чакъырмагъан жерге ит да бармаз.

Чакъкъычсыз къуу къабынмаз,  
Мужуралы киши абынмаз.

Чамланыучуну жашауу къысха.

Чананы аллы бурдухла бла бегитиледи.

Чариште алчыны эл кёреди. ✓

Чарыкъ жыртылгъанны аякъ билир! ✓

Чексиз къычыргъан хоразны башы кесилир.

Чемерни къолу ортакъ,

Аманны тили артыкъ.

Чѣбден тоймаз чирик кѣл.

Чолпан чыкъса танг атар.

Чомарт кѣонакъ юй несин сыйлар. ✓

Чомартны кѣолу берекет. ✓

Чомартны кѣолу узун,  
Кѣолундан да жиби узун.

Чомартха хар кюн да байрамды.

Чурукъну нал сакълайды, ✓  
Эрни уа эл сакълайды.

Чыпчыкъны тилин чыпчыкъ биледи.

Чыран суу чыракъ жандырмаз. ✓

Чырпыгъа кирген кѣзюне сакъ болур.

Чырпыда артха кѣалма,  
Чыкъда алгъа барма.

Чючгюрген махтау этер,  
Кѣатындагъы алгъыш этер.

Шагъат эсенг шартын айт.

Шапа кѣб болса аш татымсыз болур. ✓

Шапалыкъ этген женглерин кѣайырыр,  
Хант юлешген жиклерин айырыр.

Шекерни татлылыгъын гумулжук да биледи.

Шерият да уят жокъ. ✓

Шишлик ийиси бла тойдурур.

Шкогунгу кюмюшюн махтама да, тийгенин махта. ✓

Шуёхунг урушуб сёлеше эсе, душманынг'а кёзбау  
сёлешир.

Шулпу жауун ышандырыб жибитир.

Шургунгу шуёхунгдан жашырма.

Ызын табхан, ёзюн да табар.

Ынчхагъанлыкъгъа ауруу кетмез.

Ыргъакъгъа илинмеген,  
Тырнакъгъа да илинмез.

Ышармагъан кюлмез,  
Кюлмеген кюуанчны билмез.

Ышырылгъан от жарыкъ жанар.

Эбин табхан ётмек табар.

Экеу биреуге жау.

Эки айыу бир куркагъа сыйынмаз.

Эки аякълы угъай, абынган тёрт аякълы да этеди.

Эки тели бир болсала, юй болмазла.

Экеу биреуню хорлар.

Экеу согъушса, биринден эрлик чыгъар.

Эки харбыз бир ууучха сыйынмаз.

Эки аман бир болса, юч кюн турмай урушурла.

Эки кёзден бирин кюймагъан, уручуду.

Эки кёзден не файда, ахшыны бла аманны айырмаса.

Эки къама бир къынга сыйынмаз. ✓

Эки тынгыла — ахшы ангыла.

Эл ашагъан эмегенден эл къаргъышы кючлю.

Эл бирден излесе, табылмазны табар.

Эл кесген кюл аурумаз.

Элни жумушундан кесин аягъан бет жарыкълы болмаз.

Элни намысын тутмасанг,  
Аны сыйында да олтурмазса.

Элни намысын эл бла тут.

Элни сырын бек сакъла.

Эл оноуу акъылды, анга кёре сёз керек.

Элге жау чабса, бир юй артыкъ кюзгъалмаз.

Элде адам къалмаса, ит тахтагъа минер.

Эл сюрюлмей эр танылмаз,  
Ат абынмай жол танымаз.

Эл тюкюрсе кёл болур.

Эмегенле хыйлагъа ёле туруб уста боладыла. ✓

Эрге къаргъыш этген къатын эрнин къабар.

Эр дегенликге эр болмаз,  
Эрни бары да тенг болмаз.

Эр ашарыгъын таш тюбюнден чыгъарыр.

Эр башы атаууллукъда ахшы.

Эринмеген ахсынмаз.

Эринчекни эр алмаз,  
Эр алса да сакъламаз.

Эринчек ауруу табар, ишлеген саулукъ табар.

✓ Эрге баргъан тынч болса да, этек бюкген тынч  
түйюлдю.

Эринчек атха арба хар заманда да ауур болур.

Эринчекден эрлик чыкъмаз.

Эркелениб ёсген сабий ёбкелеучю болур.

Эрлик кичиден чыгъар.

Эртде тургъан сют табар,  
Кеч тургъан эрнин къабар.

Эр юйде тууар, эшикде ёлюр.

Эртде тургъанны эркек аты тай табар. ?

Эсине келген тилинден чыгъар.

Эски болса да, кесингики ахшы.

Эскиге къатылсанг — эсинги алыр, л .

Жангыгъа къатылсанг — жан салыр. л

Эскиси болмагъанны жангысы болмаз.

Эсирик соханны башы уллу болур.

Эсирирге суйген аракъыны санаб ичмейди.

Эскини киймеген жангыны кыйматын билмез.

Эт бишгенде азайыр.

Эчки берген кый алыр.

Эт — этге, шорпа — бетге.

Эти эресе да, сюеги кыалыр.

Эшек ишлер ат ашар.

Эшекден жыгылганны атха миндирме.

Эшилген чач кыатышмаз.

Юйюне кыарама, кыйюне кыара.

Юй неси юйню халын кеси билир.

Юй неси тентек болса, сыртха чыгыб олтуруп.

Юйдеги уручуну туталмазса.

Уялчакны кыарны тоймаз.

Юлгюсюз бичилген кийим кийим болмаз.

Уялыр сезюнго айтма.

Юлюшлю юйге хоншусу келиучю болур.

Ючеу билген зат жашырын болмаз.

Юшюген картош сууукдан кыоркымаз.

---

---

## ЖАШАУГЪА УРУНУУНУ ЮСЮНДЕН

Агъач кессенг узун кес,  
Темир кессенг къысха кес,  
Жона барсанг инчгерир,  
Тюе барсанг созулур.

Агъы бар юйде берекет да бар.

Агъачха балтасыз барма.

Агъачны чюйю кесин жарыр.

Адам ишден къоркъмайды, иш адамдан къоркъады.

Аз селеш, кѣб ишле, аз ашасанг да, кѣб чайна.

Азыгъын кеси ашагъан жюгюн да кеси элтир.

Азыкълы ат арымаз.

Акъыллы, акъылсыз да малны бир кибик сюедиле.

Алгъанда алты да азды, бергенде уа бир да кѣбдю.

Алты кѣош бла сабан сюрген ач кълмаз. ✓

Алтын атылыб кълмаз.

Алтын отда, адам'а иште билинеди.

Аман атха жол чык'са несин миндирмез.

Аман к'бый ишекликде к'артайыр.

Аман эчкиге т'юк чык'са да к'алтырауук' болур.

Аманны кесинге жаллатсанг да ишинге жаллатма.

Арба да жау бла ж'юрюйдю.

Арык' атны к'зууаласанг туу болур,  
Семиз атны к'зууаласанг суу болур.

Арык' атны не урсанг да жорталмаз.

Асхак' ат сау атха жетдирир.

Асыраг'ан артха асыу.

Ат айланыб жерин табар,  
Эр айланыб элин табар.

Ат башы тутхан арымаз.

Ат бергенни иш берген озду.

Ат т'юяг'ындан билинир.

Ат чариште, ит'а стауатда саг'ынылыр.

Ат — эрни к'ванатыды.

Атха минсенг жюген сал.

Атынг арык' эсе аз чаб,  
Отунунг аз эсе аз жак'.

Атны ахшысы арык'лык'да табылыр.

Атны къуйругъундан тутхан суудан ётер,  
Итни къуйругъундан тутхан суугъа кетер.

Атны кыйынлысы жоргъа болур.

Аууз сакълагъан жан сакълар.

Ахматда бал кёб, алай андан не файда.

Ахча санаудан тоймаз.

Ахчасы болмагъан бохча тутмайды.

Ахшы иш кеси кесин махтатыр.

Ахшы ишни болжалгъа салма,  
Аман ишни болжалдан алма.

Ахшы малны алыучусу кёб болур.

Ач атым да — бар атым,  
Токъ атым да жокъ атым.

Ахчагъа бохча азмыды.

Аш кетер да бет къалыр.

Ашлыкъ бюртюкден, жүн тюкден.

Ашыкыгъан кесин битдирир,  
Ашыкъмагъан ишин тамамлар.

Айыу бла кертме ашама, ашасанг да къусарса.

Базар алдаусуз болмаз. ✓

Базарчыны ийнеси къорай жарлы болур.

Бал болгъан жерде бал чибин болур.

Балтаны кётюрсенг агъачха жарсыу.

Балын эм да балаузун ат.

Барса-келсе да иги киши,  
Къуралыб болур хар иши.

Батаны жокъну, гебени къайдан болсун.

Бахча байлыкъ — жангыз айлыкъ.

Башы сауну малы да сау.

Берсенг алырса, сюрсенг орусса. ✓

Бёрю ашагъанны хуртдагы.

Билген атха бир къамичи,  
Билмеген атха эки къамичи.

Биреуге азмыч,  
Биреуге жазмыч.

Бир кюн базар,  
Бир кюн къазар.

Бир малны къайгъысы бир эсе, кёб малны къайгъысы  
минг болур.

Бир тамчыдан кёл болмаз, бир терекден юй болмаз.

Бир териден тон чыкъмаз. ✓

Бир тиккич да бир атлыны атландырыр.

Биреу гыбыт бла жау чайкъай эсе, биреу'а кюрек бла  
халжар кюрейди. ✓

Бирин кессенг, онусун орнат.

Бирни минг этген,  
Мингни бир этген.

Болгъаннга тюмен да сомду.

Болса кѡабар, болмаса кѡайдан табар.

Болса хар ким да токѡ, ✓  
Болмаса — сѡз жокѡ. ✓

Будай аз да, салам кѡб. ✓

Будай жетгинчи тирменде арпа болур. ✓

Будайны барыр жери тирменди. ✓

Буту сыннган тана бузоула бла кѡалыр.

Бююннгю ишни тамблагѡа кѡойма.

Дунияны тутуругѡу ишлеген кѡолла.

Жабагѡылы тай да жазгѡа чыкѡса ат болур.

Жаз болсун, кѡыш болсун,  
Аллынгда ишинг болсун.

Жаз башы сюргю тылпыу этер.

Жазы жауунлу болса, кѡышы биченли болур. ✓

Жаз бюртюк-бюртюк чачсанг, кюз челек-челек жыярса. ✓

Жаз ишлеген кѡыш ашар. ✓

Жаз не чачсанг кюз аны алырса. ✓

Жазгѡы кюн жыл ашатыр. ✓

Жангыз киши бий болмаз, ✓  
Жангыз терек юй болмаз. ✓

Жаз чананы хазырла,  
Кѡыш арбаны хазырла.

Жер кьутлу болса мал сютлю болур.

Жер тоймай мал тоймаз. ✓

Жер хазна — суу байлыкь.

Жерге кьолунгу тийирсенг алтын берир.

Жерге урунган ач кьалмаз. ✓

Жери байны эли да бай.

Жерине кёре битими.

Жерни алдагъан кесин алдар.

Жиляй илипин ишлесенг, жырлай суу сугъарырса.

Жипи бичен татымсыз.

Жыйын башчы осал болса, дырынны чиритир. ✓

Жюню барны — кюню бар. ✓

Иги малчы кьошха кьайытханлай чабырын тизер, аман  
малчы малын юзер. ✓

Излегенинг файда, кьара ийнегинг'а кьайда. ✓

Иесиз малны бёрю ашар. ✓

Ийне халысыз ишлемез,  
Тюйме ийнесиз тигилмез. ✓

Ийнекни кёрюмюне кьарама да, челекни толтургъанына  
кьара. ✓

Ийнекни сютю тилиндеди. ✓

Ит — кьорууланган жерге ёч.

Ичгини борчха ичсенг, эки кере харамды.

Иш битмейин кюч битмез.

Иш битмей дерт кетмез.

Иш иесинден кьоркьар.

Иш кеси кесин танытыр.

Ишинг алда болса, аузунг балда болур.

Ишлегенде эринме,  
Иште чолакь кёрюнме.

Ишлеген аш табар.

Ишлей билмегенни иши бошалмаз.

Ишлемегенден кыйын иш болмаз.

Иши кёб да, кюню бош.

Иш эте эсенг тынгылы эт.

Ишчи муратын ишинде кёрюр,  
Мытыр'а тюшонде кёрюр.

Ишчини кызы ишге уста болур.

Капекни тергемегенни сому болмаз.

Капекни тергемеген капекден да кыйматсызды.

Кет дегенден кел деген тынчды.

Көгет байлыкь — жангыз айлыкь.

Кёк кийизни да керекли кюню кёб болады.

Кюзге кыйгысыз — кимге да асыусуз.

Кюфюнде мирзею болгъанны кюбюрю да кюру болмаз. ✓

Къазаным бар, шынжырым жокъ. ✓

Къайыкъны къалакъ жюрютеди. ✓

Къайиш ийлеуден тоймаз.

Къаллыкъ болса къазны да асыра.

Къарны ачны — бети саз.

Къашыкъ бла жыйгъанынгы чөмюч бла тѣкме.

Къозулугъунда тоймагъан кюйлугъунда да тоймаз.

Кюй аузундан чѣб юзмеген.

Кюй байлыкъ, жылкы сыбайлыкъ.

Кюй кѣрмеген кюй кѣрсе, кюуа кетиб ѳлтюрюр.

Кюй кюзусун малтамаз.

Кюй семизи кюйчудан.

✓ Кюйму ѳледи, кюзуму ѳледи,  
Шорпалыкъ кюйдан келеди?

Кюйну аты алтынды,  
Кюталмагъан — кюатынды.

Кюйчу ит кюшдан къалач урламаз.

Кюлда малны жалгъа берме.

Кюлунг ишлемесе кюарнынг тоймаз.

Кюонакъ, берсенг хантынгы ашар,  
Бермесенг бетинги ашар.

Қонакълы юй ашдан кѳуру болмаз. ✓

Қочхар боллукъ кѳозуну мангылайы кенг болур.

Қош да бара-бара тюзеледи.

Қулагъы уллу иги эшитир, кѳолу уллу иги ишлер.

Қыйынлыкъны да болады тынчлыгъы,  
Тынчлыкъны да болады кыйынлыгъы.

Қыйналмай балда ашалмаз.

Қыйналмагъан зауукълукъ кѳрмез.

Қыйналмасанг солуу хайырын билмессе.

Қылыгъын билмесенг, атны кѳатына да барма.

Қысыр жатса эт этер,  
Саулукъ жатса сют этер.

Қыш азыгъынгы жай жый.

Малсызгъа мал тууду,  
Маллыны — тейри урду. ✓

Малгъа бакъгъан — токъ болур,  
Бакъмагъан'а — ач болур.

Малы тасны — кюню тас.

Мал кѳораргъа тебресе, иеси башчы болур.

Минг кѳой болгъан стауатда кѳазан отдан тюшмез.

Мандалакъ кѳазгъан чирко да табар.

Мараучу кийик этден тойса, гюнахын унутур. ✓

Маралны межямы агъачда болур. ✓

Меркеси жокъ челек бла ёлчелер.

Мёрезе — булгъаудан тоймаз.

Наратны журтха къайынны отха.

Озарыкъ ат арымаз.

Озгъан ишге къар жауар.

Озгъан кюнню билмеген бюгюннню кюнню да билмез.

Ортакъ ёгюзден кесинги бузоуунг игиди.

Орудан чыкъгъан къойну бёрю ашар. ✓

Отунг болмаса, этинг да болмасын.

Отунну аманы жерк болур,  
Сууну аманы терк болур.

Сабанны тирлиги сюрюлгенине кёре болур. ✓

Сабан агъачха жабышхан ач къалмаз. ✓

Сабанчы суу кюсер, суу ишчи кюсер.

Сабаны болмагъанны саламы болмаз. ✓

Сагъат ишлеген бахса ишлегеннге сейирсине эди.

Сангырау къулакъда гюнах жокъду.

Салманы да сала билирге керекди.

Сатыуда жууукъ жокъду. ✓

Сауаргъа ийнеги болмагъанны чыккырда айраны  
болмаз. ✓

Сен ишни излеме, иш сени излесин.

Себебсиз иш болмайды.

Сегиз арыкъ малдан бир семиз мал игиди.

Сел отда аш тынгылы бишер.

Семизге миннген арымаз.

Семизлик жалан да хайыуаннга жарашады.

Стауат толу кьой кьырылса, кьотур улакь баш болур.

Сугъарылгъан арпа сыралыкъ берир.

Суу жетер эди жар кьоймайды, эр этер эди насыб  
жокьду.

Суу челекни туюбу сууда кьалыр.

Сууну ийме, ийсенг сакь бол.

Сууугъан ашдан татыу жокь,  
Сууукь ишден асыу жокь.

Суугъа жууукь кьош салма — ырхы элтир.

Сылтаусуз кьой ёлмез.

Сюрюючю кёб болса, кьой мурдар болур.

Сюрюуден айырылгъан кьойну бёрю ашар.

Сюрюуден айырылгъан теке — бёрюге азыкь.

Сюрюючю ахшы болса, текеден да сют алыр.

Сютсюз ийнек ёкюрюючю болур.

Тай бакъмагъан атха минмез.

Тай ат болгъунчу кеси кьарт болур.

Тал агъачдан къашыкъ болмаз. ✓

Тамблагъы тауукъдан бююнню жумуртха игиди.

Тамгъалы мал тас болур. ✓

Тана жекген тарыкъмай эди да ёгюз жекген тарыгъа эди.

Тана жекген байыкъмаз.

Тарта кетсенг чынды да юзюлюр.

Тары бюртюк толу кёрюнюр.

Тау артында отлагъан къочхарлай, не уллу къуйрукълуду. ✓

Тау кийиги тюзге энмез,  
Тюз кийиги да таугъа чыкъмаз.

Тауда кийикден ёзенде къоян ахшы.

Таулу ташха аркъасын тындырмай тынчаймаз. ✓

Темир къаласы болгъаннга темир эшик керекди.

Темирчини шекирти озгъанлай. ✓

Терек бахча — болур ахча.

Терек тамырындан къуруйду.

2 Тери излейме деб тулугъун сыйыртханлай.

Тёгюлген жау жыйылмаз.

Тилинг бла батыр болма да, ишинг бла батыр бол.

Тирликле жыйылсала, къалауур неге керекди?

Тирмени болгъан тирлик жыяр. ✓

Тогъуз кюн жашар жерде, сегиз кюн ишлерге керекди.

Тойда къызны алма, тонда къызны ал. ✓

Тууарланы ындыргъа жекгенлей.

Туу байталгъа тузакъ салгъанлай.

Узакъгъа барлыкъ — эртде тебрер.

Уллу ауруса бир ауруу,  
Сабий ауруса эки ауруу.

Урлугъуна кёре тирлиги.

Урулуу жетген жамчы суу иймез.

Ууарлыгъы болмагъанны ындырлыгъы къайдан болсун.

Уууч бермей, тирменчи да тартмайды.

Учузну агъачы осал болур.

Учузну алгъан сокъураныр.

Хагиде къурутмай къууут болмаз.

Халал ишлегенни ашы — татыулу, юйю — берекет.

Халал кыйынын ашагъанны халкъ да сюер.

Хасабчыгъа мал къайгъы,  
Къарт эчкиге жан къайгъы.

Хунагъа кыстырыкъ этгенлей. ✓

Хунери болмагъан хуна да ишлеялмаз.

Хырык салмай бастырыкъ салынмаз.

Чабар атны бели инчге болур.  
Чала билмеген эки чалдырыр. ✓  
Чалбаш эсенг да чалгъыны ташлама. ✓  
Черени болмагъанны антауу да болмаз. ✓  
Чёбден тойгъан кёбден тояр.  
Чёблемеген кёблемез.  
Чомартны чоюну толу болур.  
Чибини барны балы да бар. ✓  
Чирик жер — ханслы болур.  
Чоллакъ жүрюмей чебген согъулмаз. ✓  
Чоллакъсыз чуйке жүрюмез. ✓  
Чочуб сют берген ийнекден чочумай берген эчки ахшы. ✓  
Чыккырында агъы жокъну, ✓  
Чардагъында къагъы жокъ.  
Чыкъ къуругъунчу чалгъы чал, жауун жаугъунчу дырын  
жый. ✓  
Чыпынсыз халжар болмаз. ✓  
Шай юю ишлесенг да бош турма.  
Эки ёгюзюм орунда, — не къайгъым бар боранда!  
Эки гебенни бирге тартхан тюбюнде къалыр.  
Эринчекни хар кюню да байрам.  
Эринчекни ёре гебени болмаз.

Эринчек бюгюн солуйумда, тамбла ишлерме дер.

Эринчекни аурууу кёб болур.

Эчки — тереклени душманыды.

Ындыр чычхансыз болмаз. ✓

Ындырчыгъа къылкъы жабышыр. ✓

Ырысхыгъа кёре жаш ёсер,  
Къышлыгъына кёре мал ёсер. ✓

Юзгелесиз от болмаз,  
Ишлеген балта тот болмаз.

Юйреннген ишни къолла кеслери да этерле.

Юч жыл жетмей ат кезиуюне келмез.

---

---

---

## ЮИДЕГИНИ ЮСЮНДЕН

Адамны кылыккысызы атасын-анасын унутур.

Адамы болмагъанны ёлюю да болмаз.

Аз ашым, кыайгысыз башым.

Айран болса — кыашыккы хазыр.

Айтханы болмагъан,  
Юйдегиси онгмагъан.

Айырылгъан азар,  
Кыошулгъан озар.

Алма терегине кёре болур.

Аман кыатын алгъанны жауу юйюнде,  
Эки кыатын алгъанны дауу юсюнде.

Аман кыыз барыр жерин сайламаз,  
Аман кыатын иги эрин да сыйламаз.

Аман баланг юйюнге палах келтирир.

Аман сабийден эсе болмай кыалгъан игиди.

Аман сюрюючюню бёркю жыртыккы болур.

Аманнга берме да игиге бер.

Аманнга талауму тиеди.

Ана кёлю балада,  
Бала кёлю талада.

Ана кьойну балагъа жаннет болур.

Ана кьолу ачитмаз.

Ана сыры кызында, ата сыры жашында.

Аналы баланы жюреги токъ,  
Балалы ананы кёзю токъ.

Аналыны кьолу ойнар,  
Аталыны кёзю ойнар.

Ананы игилиги ауругъанда билинир,  
Къайынны игилиги инжилгенде билинир.

Анасына тынгыламагъан кызыны намысы болмаз.

Анасы адеблеген сабийни эл кёрюр.

Анасы махтагъанны алма,  
Тийреси махтагъандан къалма.

Анасы саугъа ёксюзлюк жетмез.

Ариу ариу туйюлдю, суйгенинг ариуду.

Ариу кыыз хоншуда ахшы,  
Ариу жаш узакъда ахшы.

Ариулукъ жашауда керекди.

Артда кесинг анга жилигъандан эсе, жашынгы  
жилятсанг игиди.

Ат алсанг жууугъунгдан ал,  
Къатын алсанг узакъдан ал.

Ата — билек, ана — жүрек.

Ата болмагъаң атаны къыйматын билмез.

Ата мюлкде жашарса,  
Анангы къолундан ашарса.

Ата ёге ана келтирсе кеси да ёге болады.

Атадан ёксюз — бир ёксюз,  
Анадан ёксюз — эки ёксюз.

Атангы билими бла алим болмазса.

Атанга, ананга къалай болсанг,  
Балаларынгдан аны кёрюрсе.

Атынгы миниб сынамай махтама,  
Къатынынгы жыл жашамай махтама.

Атасы сынамагъанны жашы сынар,  
Анасы сынамагъанны къызы сынар.

Ауругъан жерден къол кетмез,  
Сүйген жерден кёл кетмез.

«Ах» дегенликге туюккюч артыкъ жарылмаз.

«Ах» демеген — «ох» демез.

Ахшы — башын сылатыр,  
Аман — жанын къыйнатыр.

Ахшы къатын аман эрни эр этер,  
Аман къатын ахшы эрни сер этер.

Ахшы къыз — жагъадагъы къундуз,  
Ахшы жаш — кёкдеги жулдуз.

Атны мингенде махта,  
Қыатынны билгенде махта.

Ашны аманы болмаз,  
Тойгъанны ийманы болмаз.

Ашы бла ойнагъан башы бла ойнар.

Айыуну баласы кесине ай кёрюнюр.

Аягъы юшюген башына да къоркъар.

Агъач уста юйсюз къалыр.

Бала болса ахшы болсун,  
Болмаса жокъ болсун.

Баладан туугъан — балдан татлы.

Балалы къаргъа бокъ жеймез,  
Баласыз къатын кюн кёрмез.

Баланг юйретгенинге кёре болур.

Баланы адам этген анады. ✓

Башсыз урчукъ айланмаз,  
Эрсиз къатын ойнамаз. ✓

Башы жабылгъан челекге кир тюшмез.

Бедиши болмагъан келин ата юйюне барды да бешиш  
алды.

Бешик табы белинде, сют табы эрнинде.

Бешикдеги беш тюрлю.

Бир ата он баланы кечиндирир,  
Он бала бир атаны кечиндирмез.

Бир ашны ашагъан — жарлы, бир быстырны кийген — битли.

Бир къазанда бир баш эки бишмез.

Билек талдырыб аш этген, жүрек къандырыб аш ашагъаң.

Билимли тиширыу башха къарайды,  
Билимсиз тиширыу жашха къарайды.

Биреуню айтханына къарасанг, къатынынгдан айырылырса.

Биреуню къуу тѣшегинден эсе кесинги салам тѣшегинг игиди.

Биреуню тѣрюнден кесинги эшик артынг игиди.

Бичген бузар, тикген къурар.

Бойнуна миниб тургъанлай жашын излегенлей.

Болма къаты, болсанг къаты бол.

Еге ана — дуня азаб.

Ексюзню къалачы уллу кѣрюнюр.

Жангыз баласы барны чыгъар чыкъмаз жаны бар.

Жарлыны байлыгъы — сабийлери.

Жаш эркеси бѣрю болур,  
Къыз эркеси тели болур.

Жашынгы кесинг юйретмесенг, аны жашау юйретир.

Жилярыкъ сабийни кѣзлери кичирле.

Иги къатынлы киши азыкъсыз къалмаз.

Иги къатынны кюбюрю толу болур,  
Аман къатынны гыржынлада кёзю болур.

Келин келсе, къыз чыгъар.

Келинни аягъындан,  
Къойчуну тыягъындан.

✓ Келинни келгинчи, бёркню кийгинчи кёр,

Кеси бергенни ашагъан бай болур.

Кеси юйюмде мен да ханма.

Кёб къозлагъан кёб жиляр.

Киши къатыны кишиге къыз кёрюнюр.

Къайгъыны юйден чыгъарма.

Къайын къайынламаса, келин келинлемез.

Къарны сууугъундан къатынны сууугъу аманды.

Къарт болгъан жерде береget болур,  
Сабий болгъан жерде оюн болур.

Къарындаш айтырын да къоймаз, бетин да жоймаз.

Къатыкъсыз гыржын тамакъны жыртыр.

Къатын алсанг кёнгден ал, сабан сюрсен жууукъда сюр.

Къатын алсанг оюмлаб ал,  
Ахча алсанг санаб ал.

Къатын къанаты эр,  
Эр къанаты жер.

Қъатын келсе ушакъ этер,  
Қъыз келсе жумуш этер.

Қъатын эрге къарайды,  
Эр эшикге къарайды.

Қъатын алыргъа тебресенг, къатынсыз айтханнга  
къарама.

Қъатын эри бла, жерчи жери бла сыйлыды.

Қъатын юйню гюлюдю.

Қъатынны шарайыбын кёзюне айтмасанг, ол аны  
кесинге айтыр.

Қъатыны аман ингир жилир,  
Чабыры аман эртден жилир.

Қъатыны аманны бети аман.

Қъатынынгы кемчилигин къайын анасы иги биледи.

Қъотур къолдан жугъады,  
Палах амандан тууады.

Қъоюлмаз къатынны къояма деме,  
Сатылмаз малны сатама деме.

Қъыз дегенинг мияла табакъ кибикди.

Қъыз алгъан къадын берир, къадын берген жалан  
болур.

Қъыз тиширыу кеси юйюнде да къонакъды.

Қъызлы юйню ити чабмаз.

Қъызны минг тилер, бири алыр.

Къызы суйгеннге берме, къыз кеси суйгеннге бер.

Къызы къыйыгъы юйде къалыр.

Къызым санга айтама, келиним сен эшт.

Къызынг ёссе оноуунгу алыр,  
Жашынг ёссе жигитлигинги алыр.

Мамыр юйюрге берекет.

Мыстысындан тузу озгъан,  
Анасындан къызы озгъан.

Насыб къазда туююлдю — къыздады.

Оюм бла айлансанг, юйлю болурса.

Сабийи болгъанны сабийи ойнар,  
Балтасы болгъанны къолу ойнар.

Сабийсиз юй чыракъсыз юй кибикди.

Сабий болмагъан жерде берекет болмаз.

Сабийи болгъан жырлар, сабийи болмагъан жиляр.

Сабий кёргенин этер.

Сабийге бермесенг бир жиляр,  
Берсенг'а эки жиляр.

Сабийни сабийликде юйретмесенг, сокъуранырса.

Сабийге тишинги ишартсанг, бишлакъ сунар.

Сабийни къатында аман сёлешме. ✓

Сайлагъаннга чий гыржын.

Сени жауунгу юйюне кирси — ёлю.

Таматасыз юйню оту жарыкъ жанмаз.

Тамата жашынгы игиге юйретсенг, кичиси да андан юйренир.

Тауукъ ашыкъгъанлыкъгъа, танг атмаз.

Тиширыу юйню чырайыды.

Тиш чыкъгъан сабийге чайнаб берсенг, артха тюртюр.

Тосундан умут эте, эринден къуру къалгъанлай.

Туудугъунга туура айт.

Туудукъ — туурагъан гыржын.

Туумагъан сабийге бешик ишлеме.

Улан юйюрюнден танылыр.

Уллу къызны тою да, гитче къызны тою да бир.

Хантына кёре тузу,  
Юйюне кёре къызы.

Хар кимни да кеси сабийи кесине айча кёрюнюр.

Хоншусуну къызын алгъан тынчлыкъ табмаз.

Эгеч да къарындашдан эрин сюеди.

Эгечге бир юлюш,  
Къарындашха эки юлюш.

Эки дегенинг бир кибики,  
Бир дегенинг жокъ кибики.

Эки къатынлы эки тирмен ташны арасына гюшгенчады.

Эр да, жаш да табарма,  
Къарындаш къайда табарма.

Эр бла къатын боюнса бла чомача кибикдиле.

Эр къартайса къазанчы болур,  
Къуш къартайса жубуранчы болур.

Эри къызгъанч болса, къатыны уручу болур.

Эри чомарт болса, къатыны къызгъанч болмаз.

Эри суйген къатынны халкъы да суюр.

Эшигине кёре жашауу, эрине кёре къатыны.

✓ Эшик кёргенни алма, бешик кёргенни ал. (Эски).

Юй болурну юйюрюнден белгили.

Юйде гитче ким болса, эмчек аны аузунда.

Юйню иеси къобузчу болса, юйдегиси тебсеучю болур.

Юйню ичги бузар.

Юйдеги урушса, сынжыр къурушур.

Юйю болмагъанны кюню да болмаз.

Юйюм деген юйю тенгли таш кётюрюр.

Юйюм деген юйю туталмаз.

Юясында не кёрсе учханында аны этер.

---

---

---

## АДЕТЛЕНИ ЮСЮНДЕН

Адам къатында адаммы ёледи?

Адамладан кёб тилеучю ыспассыз болур.

Адеббли адам адебсизге эришмез.

Аз аша да, кёб ыспас эт.

Айдан келгеннге аякъ,  
Кюнден келгеннге таякъ.

Айран берсенг челекни да кыызгъанма.

Айтма, айтсанг, къайтма.

Айтма жууугъунга, айтыр жууугъуна.

Аман кьойчу кьозу да берир, къамчи да кётюрюр.

Аманны дукъумуна къарама,  
Игини дукъумун сурама.

Ана къарындашынгдан айырыла эсенг, атынгы  
жюгенине жабыш.

Анасы эркелетген сабийге хоншусу жумуртха берир.

Арыкъ этни шорпасы татымаз,  
Адеб базарда сатылмаз.

Ариу азар,  
Къылыкъ озар.

Ат иесине кѣбчек жетмейди.

Атасына ушагъан атасыча оноу этер.

Атланганда алгъа бол,  
Тебингенде тири бол.

Атлыны ахшысы ат тизгининден билинир,  
Къатынны ахшысы юй тизгининден билинир.

Атынгы айтсам, ой дерсе,  
Затынгы алсам, къой дерсе.

Аузунг къандан толу болса да душманынга билдирме.

Ахшы суйген тенгинге ахшы затны саугъала.

Ахшы кишини жери хазырды.

Ахшыгъа, аманга да мал къойма.

Ахшы сен къоймасанг да табар, аман'а къойсанг да  
къабар.

Ахшылыкъгъа аманлыкъ этме. ✓

Ач келгенни тойдургъан,  
Кеч келгенни къондургъан.

Ачлыкъда тутхан тенгинги токълукъда унутма. ✓

Ачлыкъны сынамагъан, кеси тоймай, «ма» демез.

Ашагъанынгы азы, кѣбю ашха кѣреди.

Аш этмезни ханты да жокъ.

Ашны кѣб махтама, кыйын болур сакъларгъа.

Ашыргъан заманынгы ашынга ёлчеле.

Базынмагъан жолгъа жууукъ къош салмаз.

Бай эсенг, эки къазан ас.

Баш бергеннге хаух берген жетмез.

Баш кемирген къулагъын тигим этер.

Башыма игиге башым къор.

Берген чомарт, алгъан амалсыз.

Бермеучюню бериб уялт.

Бёркню эте билмей ёре этди,  
Эл'а аны кёрдю да тёре этди. ✓

Бет бетге къараса бет жерге къарар.

Бир кере туз гыржынын ашагъан юйюнге къыркъ кере  
хурмет эт.

Бир кечеге бут,  
Экинчи кечеге уа къуру журт.

Бир кюн тенглик этгеннге къыркъ кюн салам бер.

Бир къойну эки кере соймайдыла.

Бир таматагъа эки башжарты жетмез.

Биреу къатын келтирир,  
Биреу атын ёлтюрюр.

Боза гоппан алгъыш бла келир, «амин» бла кетер.

Боллукъ бѣркюнден белгили.

Бузукъчу ёлюр, иги адет ёлмез. ✓

Дерти жокъну — ётю жокъ.

Ёгюз ёлдю, ортакъдан айырылды.

Ёгюз несине кѣтен жетмез.

Ёзденлик этгенликге ушхуургъа тохтама.

Ёлгенни игилигин сагъын, аманлыгъын сагъынма.

Ёлюк кебинсиз къалмаз.

Ёнкюч къууана барыр, жилий келир.

Жангы элек — чюйде, жангы келин — отоуда.

Жарлы кѣлю ачыкъ.

Жаш келсе — жумушха,  
Къарт келсе — тѣрге.

Жаш чанчылыр, къыз сюзюлюр.

Жолоучугъа жол сорма ✓

Жууугъу кѣб жарлы болмаз.

Игиге жюрюш жокъ,  
Аманнга юлюш жокъ.

Изеуге тюбесенг тазир салырла.

Келини ахшыны уланы да ахшы,  
Уланы ахшыны келини да ахшы.

Келинини бетин юйге келсе кѣрюрле.

Келинни сыйламагъан ана кеси да сыйланмаз.

Келинин чайнагъан жашын ашар.

Кёлюндегин кёзюнге къараса билirse.

Кёргенинг аз, кёрмегенинг кёб.

Киеуюн чайнагъан къызын ашар.

Къарт жашны юйретмесе, жаш къартха намыс эте бил-  
мез.

Къарыууна базынмагъан къолташ атмаз.

Къолтугъу бла келген, къолу бла кетер.

Къонакъны адети ингирде келиб, эртденде кетюдю.

Къонакъ кёб келиучю юйню чоюну сынжырдан тюшмез.

Къонакъбай не берсе къонакъ аны ашайды.

Къонакъбай сормай къонакъ жумушун айтмаз.

Къонакъгъа ашынгы бермесенг да къашынгы бер.

Къонакълыкъ сюелсе, къонакъгъа, къонакъбайгъа да  
намысды.

Къонакълыкъда болмагъан къонакъ ала да билмез.

Къонакъны аллына аш къой, къараб турмай, кесин бош  
къой.

Къонакъны къачан кетерлигин сорма, къачан келлигин  
сор.

Къонакъны мардасы ючдю,  
Ючден озса къонакъбайгъа кючдю.

Къонакъны хайырындан къонакъбай да жангы эт ашар.

Къонакъсыз юйде аш аз болур.

Къошда жокъгъа юлюш жокъ.

Мал бермей жууукъ болмаз,  
Къар жаумай сууукъ болмаз.

Малчыгъа тюбеген кѣб болсун дер,  
Жолоучугъа жолукъгъан жол болсун дер.

Мараучуну бѣркю кийик териден болур.

Намысы жокъну дуниясы жокъ.

Намысны да, адебни да базарда сатыб алмазса.

Насыблы адам намыслы болур.

Нѣгерни юч кюн сакълагъан тѣреди.

Ныгъыш талкъысыз, ат жалкъасыз болмайды. V

Огъартын олтур, тѣбентин къоб.

Озгъаннга зар болма.

Олтурсанг тѣгерегинге къараб олтур.

Санны кийим омакълай эсе, жанны шуѣхлукъ омакъ-  
лайды.

Сау баш жастыкъсыз да тѣзеди.

Секирген айыб туююдю, кекирген айыбды. V

Сѣзюнгю бѣлдюм, аурууунг бѣлюнсюн.

Сыйгъа — сый, сыйлыгъа — бал.

Солуй билмеген, ишлей да билмез.

Соргъаннга жууаб эт,  
Билмей эсенг, ахшы сёз айтыб кет.

Сормай алма,  
Чакъырмай барма.

Сыргъасына къарама, акъылына къара.

Сюйген къонакъ къууанч келтирир.

Сюйген тенгсиз жашау — тузсуз аш кибикди.

Сюрюючю тыягъына тыяныр.

Табхан — къууаныр, таныгъан — сыйырыр.

Таудан келген таугъа кетер.

Тёберлакъны табсанг ёрге ётюб кюрешме.

Тебсеген жаш къызгъа къарар,  
Къыз'а жерге къарар.

Тебсей билмеген тойдан чыгъар.

Тенгинги жиятыб, душманынги къууандырма.

Тёре бузсанг төрге кир,  
Элге чыкъма, кёрге кир.

Тёре кёрмеген төрге ётер.

Тизгинлини аты арымаз, тону тозурамаз.

Тиймегеннге тиймеген,  
Тийгенни сүймеген.

Той болса оюн болур, къурманлыкъгъа союм болур,  
Тойчулагъа тоюм болур.

Тойгъан жерге тогъуз къаты.  
Токъну сыйлагъан кыйынды.  
Тутушханынг атанг эсе да жыкъ.  
Тюйюшюучю тебеде эр кёрмесе, туююшюрге ёрлемез.  
Уллу тууаргъа гитче тууар да жер къояды.  
Учагъа олтургъан бичакъсыз болмаз.  
Хар элни къой союу башхады.  
Хаух кийим кийген — тешер,  
Хаух атха минген — тюшер.  
Хоншугъа харам хоншулукъ ашамаз.  
«Хош келдинг» де, «бош келдинг» деме.  
Чакъырмагъаннга барма,  
Чакъыргъандан къалма.  
Чакъырылмай келсенг — сыйланмай кетерсе.  
Эгечден туугъан келсе орта чигинжи кымылдар,  
Эжнусюз жыр — жыр болмаз.  
Эки эгечден туугъанла тана тулукъ алышмазла.  
Элден элге барсанг ахшы хапар айт.  
Эскисин жамамагъан жаңгы киймез.  
Эр — элинде,  
Тегене — жеринде.  
Эрни эр ёлтюрмез, эрни намыс ёлтюрюр.

Эртде тур да, кеч жату

Эт биширген кёре-кёре тояр.

Эшиги аманны юйюне барма,  
Анасы аманны кызын алма.

Эшик ачылыб эсе да сормай кирме.

Эшикни артда келген жабады.

Юй иеси кьонакьгъа шапады.

Юйюкгенни итиу тюзетир.

Юялгъан айыб туйюлдю, юялмагъан айыбды.

Юялмагъан эки ашар.

Юят — ырысхыгъа жарымлыкъ.



---

---

## ЖИГИТЛИКДЕН

Батыр, махтанса, жаугъа чабханын айтыр, кьоркьакъ,  
махтанса, алгъа баргъанын айтыр.

Батыр бир ёлюр, кьоркьакъ минг ёлюр.

Батыр тюшонде жауну кёрюр,  
Чабакъчы тюшонде ауну кёрюр.

Батырны эки башы болмайды.

Боюнну кьыл кесмейди, кьылыч кеседи.

Жау тюбесе жубанма,  
Тилин ышартса — ийнанма.

Жарадан кьоркьгъан сермешиге кирмез.

Жигитлик кишиликден чыгъады.

Жигит кёрмез жерин кёрюр, ат басмаз жерин басар.

Жигит — эл ючюн тууар, эл ючюн ёлюр.

Жигит юйде тууар, тюзде ёлюр.

Жигитни намысы кьолунда.

Жигитни тюшюн айтма, ишин айт.

Жигит къала бузар, къркъакъ мюйюше бугъар.

Къркъакъ жашдан батыр кыз игиди.

Эрлиги болгъан кыйынлыкъда жунчумаз.

Эришген экеу болур.

Ит — къанлы болур,  
Жигит жанлы болур.

Учхан къушдан тук алгъан, отдан юлюш алгъан.

---

---

## КЛАССЛАНЫ АРАСЫНДА ЖЮРЮГЕН ХАЛЛАНЫ КЁРГЮЗТГЕНЛЕ

Аман бийге жарлы кзул жар тюбюнде табылыр.

Аман ёздең жолда табылыр,  
Анга тюбегенни эшиги жабылыр.

Бай арбазында да кюоян тутар.

Бай бергинчи кзул тезмез.

Бай жарлыны танымаз.

Бай кёб ёлешир, аз этер.

Байны аманлыгын байлыкъ жашырмаз.

Бай хактын бергинчи жарлы жанын берир.

Байдан намыс излеме.

Байгъа берген тенгизге суу кзуйгъан кибикди.

Байгъа болушхан — кзуйрукъгъа жау сюртген кибикди.

Байдан умут эте, жарлыдан ёгюз багъасы кюорады.

Байлыкты адамны сокъур этер.

Байгъа къул болгъандан эсе, жарлыны улу бол.

Байны аллахы жокъду.

Байны эшеги да жоргъа болур.

Байны арбазын жарлы сакълар.

Байны балы мыстыды деб киши айтмаз.

Байны — бай биледи,  
Жарлыны — жарлы биледи.

Байны байыкъдыргъан жарлыны кыйыныды. *f.*

Байны келини болгъандан эсе, жарлыны кызы бол.

Байны кёзю малдан тоймаз.

Байны киштиги къоян тутар.

Байны къобюрюнден чыкъгынчы, жарлыны жанындай  
чыгъар.

Байны кызы баймакъ болса да юйде къалмаз.

Байны малы жарлыны башын аурутур.

Байны жалы, жарлыны уа жаны.

Байны жууугъу кёбдю.

Байны ожагъы кынгыр болса да, тютюню тюз чыгъар.

✓ Байны сийдиги тирмен айландырыр.

Байны шагъаты кёб болур.

Байны этеги жарлыны юйюн ояр. *f. ширинсет*

Байны юйюнде букъма да, жарлыны юйюнде къубул.

Байны тили узун — кьолу кьысха.

Бий бергенден кьул тоймаз.

Бий бергенин сыйырыр.

Бий билгенни кьул да биледи, айтыргъа аузу жокьду.

Бийге ийнанма, суугъа ишанма.

Бий бла тьююшсенг, кьулу бла даулашма.

Бийни кьулу жулдузсуз.

Бийни кёзлеуюнден суу ичме.

Бийчени бармагъы сууукъ суугъа тиймейди.

Жарлы байгъа кьатыкьды.

Жарлы, байгъа жалына, жангыз эчкисинден кьуру кьалды.

Жарлыны тоюн ай да жарытмаз.

Жарлы байгъа жалыныб, жесир багъасы ашатды.

Жарлы жашын сатыб алыр.

Жарлы болгъанлыкьгъа жолдан ажашмаз.

Жарлы кёлю жарыкь.

Жарлы жангы тон кийсе: «кьайда табдынг?» — дерле.

Бай жангы тон кийсе: «огъурлу болсун» — дерле.

Жарлы туюге минсе да ит кьабар. f

Жарлы жаууннга кьууаныр.

Жарлыгъа берген жан ючюн,  
Байгъа берген мал ючюн.

Жарлыгъа болушхан сабаннга суу сугъаргъан кибикди.

Жарлыгъа жалгъан таякъ тиер.

Жарлыгъа жар ауар.

Жарлыны ашыгъы алчи турмаз.

Жарлыны гытысы байгъа къала кёрюнюр.

Жарлыны кечиую терен.

Жарлыны межямы жаргъа жууукъ.

Жарлыны оту жарыкъ жанмаз.

Жарлыны сёзю чапракъдан ётмез.

Жарлыны сёзюн киши эштмез.

Жарлыны тону жаз башында битер.

Жахил бийден эсе окъуулу къул игиди.

Кюйген байлыкъгъа бла ёлген атагъа махтаннгандан не  
файда.

Къул урунду да къуру чыкъды.

Къул хатаны сатыб алыр.

Къыйналгъан да — къул,  
Къуру къалгъан да — къул.

Сен бай, мен бий, атны суугъа ким элтсин.

Суугъа кирме, байгъа ийнанма.

Ханны бийлиги кесине сыйды.

Хар ким кеси кыйынын ашаса, байла, бийле ашдан  
ёлюр эдиле.

Кызгъанч бай къадыр кибикди: алтынла элтиб бар-  
гъанлай, салам ашагъан кибикди.

---

## ДИННИ ЮСЮНДЕН

✓ Аллахдан тилегенликге жукъ чыкъмаз, кесинг эт.

Аллахны кёб айтханлыкъгъа шыйых болмазса.

✓ - Аман жоргъа жол бузар,  
Жарты молла дин бузар.

✓ Ашы болмагъан ораза тутар, иши болмагъан намаз этер.

Жахилни сюфюсю, шайтанны кюлкюсю.

✓ Жаннет да ётюрюкден толуду.

✓ Киштик чычханланы аллах ючюн деб тутмайды.

✓ Нартюххе намаздан эсе, чага игиди.

Межгит улуу болса да, эфенди билгенин айтыр.

✓ Межгит жууукъда болгъанлыкъгъа, кыйынлыгъынга болушмаз.

Минчакъ тутханны бары да муслиман болмайды.

✓ Молла ашны кёрсе, къуранны унутур.

✓ Молла болгъандан адам болгъан кыйынды.

Молла кесине жол табар.

Молла «ма» десенг биледи, «бер» десенг билмейди. †

† Молланы айтханын эт да, этгенин'а этме.

✓ Молланы сарыхы акъ болса да, иши къарады. ✱

Таукелни къабыры нюр жанар.

✓ Тилчини ийманы, дини да жокъ. ✓

Урлагъан харамды.

✓ Файгъамбар да кеси башына дууа этед. ✓

✓ Шериат да байлагъа жакъ болады.

---

---

---

## ЛАКЪЫРДА, ЧАМ СЕЗЛЕ

Абайланы «таюкъ» къазан кибик. (Ичинде тогъуз токъ-  
лу бичен ашагъанды).

Агъачны къынгыры отунла тюбюнде къалгъанлай.

Адам къычырса бармаз, аш къычырса къалмаз.

Адамны осалы киши терезесинден къарар.

Ажир бла кюрешген атны сырты жауур болур.

Аз ашасанг да, ахшысын аша.

Айгъа алыр, бир кюннге ашар.

Айланган ит сюек табар.

Айран гыбытча чынгкъылдай.

Айранга суу къош,  
Телиге жол бош.

Акътерек кибик ауанасыз, кегетсиз.

Акыллыдан тели зауукъ, кеси айтыр да кеси кюлюр.

Акылысызны башын ит ашар.

Ала-бере билмеген,  
Берсе, кезюне жукъу кирмеген.

Алакъайны ырысхысы тюзде къалгъанлай.

Алауган къатынсыз къалгъанлай.

Алгъа кычыргъан кукук алгъа ёлюр.

Аллыма тѣк, ашамасам сѣк.

Алма, тюшсенг, мени аузума тюш!

Алмосту атха минсе, жалысын эшер.

Алсам къууанама, берсем ёлеме.

Алты эчкиге жети теке.

Алты эчки да тогъуз сюрюучю.

Алыкъа сен къара тууар богъу басмагъанса.

Алысын мурсача кюйдюреди.

Аман азыгъын ташада къабар.

Аман агъачны жонгурчхасы кѣб болур.

✓ Аман адамны аузундан ит ёлюр.

Аман ажир анасына ёч болур.

Аман ажир юлюшюн чачар.

Аман аманнга тенг болур.

Аман: ит — юрюучю, аман адам — жаншаучю.

✓ Аман ит юрюучю,  
Аман къатын кюлюучю.

Аман итни къуйругъу узун болур.

Аман къатын, къонакъ келсе, сибиртки алыр.

Аман къатын тѣшегинден билинир,  
Аман киши халысындан билинир.

Аман къатынны тулукъ-тулукъ сѣю болур,  
Гыржынлада кѣю болур.

Аман келген, аман кетер.

Аман къызгъа къазан къошакъ.

Аман къызны анасы келечиси болур.

Аман къуш аман кюн учар.

Аман терек бутагъына ёсер.

Аман тишли ит кибик.

Аман тюбде къалыр.

Аман шапа артын адамлагъа буруб ашар.

Аман шуёх теринги сыдырыб, ичин саламдан толтурур.

Аман эшек юйге жете жортар.

Аманнга къамчинги берсенг, атынгы да тилер.

Аманны бир заты болур,  
Ол да багъалы болур.

Аманны гыржыны кюлден чыкъмаз.

Аманны къулагъы жаз юшюр.

Аманны сокъмагъы башха.

Аманны тебсинге олтуртсанг, къызынгы тилер.

Анасы айыблы болса, сабийин кыагъар.

Анасы кызына акъыл юйретгинчи, итибиз тогъуз чибин  
тутду.

Анасы терекге минсе,  
Кызы бутакъгъа минер.

Анасыны ата юйюнден тереке <sup>1</sup> урлагъанлай.

Анди жамчы кибик не жубуса.

Аны аузу кыурукъ да кесмейди.

Арбаз кынгырды да ийнек сауалмайма.

Ариу бетин ачар,  
Эрши бетин жабар.

Ариулукъ бла суу ичилмейди.

Ариуну аурууу кѣб.

Арты бла хунā ойгъанлай.

Ары оракъ, бери чалгъы.

Арыгъан ѳлгеннге миннгенлей.

Арыгъан ѳгюзге чириген салам бергенлей.

Асыллы кыызгъанмаз,  
Асылсыз тоймаз.

Асылсыз атха минсе, атасын танымаз.

Ахсакъ ит сау итден саугъа тилейди.

Ахсакъ эчки текеге тынч.

---

<sup>1</sup> Тереке — ѳлген адамны кыалгъан мюлкю.

Ат айланса къазыкыгъа.

Ат къабардан болса, къулагъын жумар.

Ат чабса, ит да чабар.

Атха нал ургъанда макъа да аягъын кѣтюргенлей.

Аты аман алгъа чабар,  
Беишли алгъа жетер.

Аты сийгинчи къамичиси урланды.

Аты ёлген нал излегенлей.

Атны аманы тай бла ойнар.

Атны сауурусун табхан, иерин да дей эди.

Атны эшекге алышханлай.

Атынг сийгинчи къамичинги бер.

Аузу ачыкъны тюб жиягъы салыныр.

Аузу балта, къолу хата.

Аузу оймакъ, къарны тулукъ.

Аузу сѣзден бошамаз,  
Сѣзюнде файда болмаз.

Аузунгда къууутунгму барды.

Ауузла бары да ачылыб болсала, бири бир жабылыр.

Ахча болгъан жерде тенг кѣб табылыр.

Ач бѣрюге межам жокъ.

Ач къарыннга «къара» сарымсах.

Ачыкъ жарагъа туз себгенлей.

Ачыкъ аууз ач къалмаз.

Ач эсенг, эски тилинги чайна.

Ачыуланнганны тили бурнуна жетер.

Ашы жокъ юйню ит да суймейди.

Ашаб тоймагъан жалаб тоймаз.

Ашагъан — аууз, кѳрген — кѳз.

Ашагъаным мениди, чайнагъаным'а белгисизди.

Ашда оноулан, иште биреулен.

Ашыкъгъан къыз желге ушайды.

Айыу терекге мингенлей.

Айыу тюлкюню аякъ ызына кюлгенлей.

Айыуну кесин кѳре, ызын ызлагъанлай.

Аягъы басханны кѳзю кѳрмеген.

Аягъы сынган тебсича.

Аягъымы кѳтюрсем, ана тауукъну ѳлтюрюрме дегенлей.

Аягъы киргинчи таягъы.

Аякълыгъа жол бермеген,

Ауузлугъа сѳз бермеген.

Багушха от тюшгенча.

Базманнга салынган затда берекет болмаз.  
Балалы кьаргъа кьурт ашамаз.  
Балалы тауукъ ауанасындан кьоркьар.  
Балалы тауукъ хансха киргенлей.  
Балтагъа кьуйрукъ, кьолгъа сары жау.  
Балтасы суугъа кетген, сабын да ызындан ата эди.  
Бар кылыкъ да, жокъ кылыкъ.  
✓ Барда байрам, жокъда хайрам.  
Бармакъ сукъсанг, балгъа сукъ.  
Бастасын ашагъан, хантусун да ичер.  
Баш бир кетсе, экинчи баш чыкъмаз.  
Башы кьаргъа болгъанны, бурну бокъда болур.  
Башым аурумай жаш табдым,  
Башыма уругъа таш табдым.  
Башындан тартыб элтген итинг уугъа жарамаз.  
Бере-ала билмеген, кёзюне жукъу кирмеген.  
Беременни ата малы кьурумаз.  
Берирге сюймеген жибине будай жаяр.  
Бермез юйден кетмез кьонакъ.  
Бермезни ашы бишмез.  
Бёркю аманны бети аман.

Бөркю башында тургъанлай излеб айлана эди.

Бёрю ачлай барса да «тоюб барады» дерле.

Бёрю къартлыгъында жубуранчы болур.

Бёрю къойгъа тюклю дегенлей.

Бёрюню баласы къарангыда улур.

Бёрюню къойлагъа къалауур этгенлей.

Билимсизни кёзю кёрмез.

Билмей башха баргъан,  
Чакъырмай ашха баргъан.

Бир да бир, жокъ да бир.

Бир къойчу ёлгенде, сау къойчу аны къойнунда жёрме  
излей эди.

Бир аягъы жерде,  
Бир аягъы — кёрде.

Бир къулагъындан кириб, бир къулагъындан чыккыгъан-  
лай.

Биреу аузу бла суу ичсе, биреу да бурну бла суу ичмез.

Биреу батхакъгъа батар,  
Биреу аны жанында жатар.

Биреу берген — тюшде кёрген.

Биреу къабталын жуугъанда, биреу да тонун жууа эди.

Биреуню къатыны биреуге кыыз кёрюнюр.

Бюрчеледен ёбкелеб, тонунгу отха атма.

Бишген ашха терен къашыкъ.

Бозанг болмагъан жерге къалагъынгы сукъма.

Бокъ кюреген кюрек бокъ болур.

Бокъдан ийис ангыламагъан.

Болмачыгъа сёзню кёб айтсанг, башы аурур.

Болса къой аягъы,  
Болмаса эчки аягъы.

Борч бермез бла борч къоймаз.

Бояучуну бояуу къалса, атасыны сакъалын бояр.

Будай тылы кълтукъ тубде бишер.

Бузоула ичине ёгюз киргенлей.

Бузулгъан кыбыламача, терсине бурула.

Бурнун хар затха сугъар,  
Ишге тубесе бугъар.

Гамай тууар тери бериб, къазанын буздургъанлай.

Гатчаны башы кълшуннга бегитилгенлей.

Гёккеланы кызла мант къаурадан кылыч этгенлей.

Гитче бармакъ да асыуду.

Губасантыдан зынтхы келсе, боза этерме деб сакъланлай.

Гула къл артда юркер.

Гурт тилеген тауукъну суугъа сукъгъанлай.

Гумулжукла жауун аллында тирилгенлей.

Гыдай эчки суугъа къараса кесин улакъ сунар.

Гыпыны урлаб алмасанг, айнымаз.

Гычы кесин сохталагъа къошханлай.

Гюттю юсюне къалач.

Диммону базаргъа баргъанынлай.

Дуппукъ ыйых кюн тирилгенлей.

Дыгъа-Бауатда жазтауукъла тѣшден кетгенлей.

Ёбкелегенни юлюшю татлы болур.

Ёгюз боюнсаны кѣргенде, ийнекме дей эди, челекни кѣргенде, ёгюзме дей эди.

Ёгюз мюйюзлерини ауурлугъун билмез.

Ёгюзден сют чыкъмаз, эшекге мюйюз чыкъмаз.

Ёгюзню бичакъ болгъан жерге элтиб кесгенлей.

Ёгюзню соя кетиб, къуйругъунда бичакъ сындыргъанлай.

Ёксюз къозу быдырлы болур.

Ёлген ийнек сютлю болур.

Ёлген эшек бѣрюден къоркъмаз.

Ёлеме деген — ёлюр от ашар.

Ёлеме дегенни бла кетеме дегенни киши тыймаз.

Елетден кьалгъан урлукълай.

Елмез жаным, кѣб малым болса, тау башында да  
жашарма.

Елюмню кимге суйсенг, ол терк ѳлмез.

Елюр гебенек кесин отха атханлай.

«Елюрге да заман табмайма» дегенлей.

Енгелеген кьойну бырыннга атханлай.

Ерге туруб кѣрмей эди да, олтуруб кьарай эди.

Ере бѣркле бар элле, кьалакъ бѣркле уа кьайдан чыкъ-  
дыла.

Ерлегенден сора аман да иги болур.

Ерюзмек ийнегин ѳгюздю деб сатханлай.

Ерюзмекни кьатыны обур Сатанайлай.

Етмекни бузуб кьалач этгенлей.

Етмекни гыржыннга алышханлай.

Етмекни кьой да гыржынны ал, не да гыржынны ал да  
ѳтмекни кьой.

Етюрюкчю кьойчу кьойланы бѣрюге кьырдырыр.

Етюрюкден тюбю жокъ,  
Кѣтюрюрге жиби жокъ.

Етюрюкчюню башында от жанар.

Етюрюкчюню кьуйругъу бир тутум.

Ётюрюкчюню юйю кюер.

Жагъа алмай, этек бермез.

Жагъынлы ат къамчиден тоймаз.

Жагъынлы ат табанлагъан этер.

Жагъынлы эшек жеринден тебмез.

Жаз жилиндан къоркъгъан, кыш аркъандан къоркъар.

Жазлыкъ жилин кибик не къарыусузса.

Жазны ийиси бурнума урмаса, бешли ууаныкны мюйю-  
зюн буруб алыр эдим. (Балдражюз.)

Жалан башны таш бла ургъанлай.

Жалан быдыргъа белбау къысханлай.

Жалангач айбат, жарлы эсирик.

Жалангачдан кюфге кирген къатын къумачны инчге  
жиблисин излей эди.

Жалынчакъ къонакъ тигимчи болур.

Жалынчакъны бойну къылдан инчгеди.

Жамчысын кебдирмеген,  
Юйюне асыу келтирмеген.

Жарлы азыгъын алгъа къабар.

Жарлы келиб башымы отдан алады деб, бай токъма-  
гъын кюйдюргенлей.

Жарлы кёчюб тебресе бай кёрюнюр.

Жарлы эскисин жамаса, жангы кёрюнюр.  
Жарлыны аллына ашы келсе, бурну кьанар.  
Жарлыны жангыз малын бёрю ашар.  
Жарлыны эшигин махтау жабар.  
Жарты байны жатары келмез.  
Жарты ёлген жиланга гумулжукла басынганлай.  
Жатхан тууарны юсюне тургъан тууар кир этер.  
Жаубермезни жангыз текесинлей.  
Жауар кюнча не бек кьаралгъанса.  
Жауун жаудуругъа макъаны дарий бла кийиндирген-  
лей.  
Жауундан кьачыб чучхургъа киргенлей.  
Жауунга ачыуланыб, шалпарын суугъа атханлай.  
Жаш кьарнында таш эрир.  
Жашла алдагъы чаукагъа мени атым дегенлей.  
Жашны жаншагъы, кьатынны ахсагъы.  
Жашны жумушха жибер да ызындан кьара.  
Жашны кюню бла жазны кюню бир.  
Жашны кьозутсанг чабар,  
Итни кьозутсанг кьабар.  
Жашы атасын юйретгенлей.  
Желкенги суйсенг аузунгу тый.

Желмаууз толгъан айны жутханлай.

Жел сюрген хапчукча.

Жеталмагъан жер тырнар.

Жетген къыз жерли эшекни танымаз.

Жёрмеге жеталмагъан киштик «кирли жёрме» дей эди.

Жиби бир къаты жетмей эди да, эки къаты тарта эди.

Жилян дугъуманы суймей эди,  
Ол'а барыб тешигинде бите эди.

Жилян къабындан чыкъгъанлай.

Жилян хуууру кибик.

Жилян эмген макъача.

Жилярыкъ жаш анасыны топпаны бла ойнар.

Жолоучулукъ арытса мытыр эшек ат болур,  
Къаты ашлыкъ жетгинчи къара къууут аш болур.

Жугъутур къулагъына жел къакъгъанлай.

Жугъутур чынгылдан къарагъанлай.

Жукъа эрин адам хыйлачы болур.

Жумукъулну <sup>1</sup> кёб ашасанг, ийис этер.

Жумарукъну къанатын кесиб, четен тюбуне салгъан-  
лай.

Жумуртхада тюк излегенлей.

---

<sup>1</sup> *Жумукъул* — къаяда битген кёгет.

Жутну кьарны тынчайтмаз.

Жутну кьашыггы уллу болур.

Жыггылгъаннга жумдурукъ.

Жыггылгъанны сырты жерден тоймаз.

Жыггылыр жерими билсем, тешек жаяр эдим.

Жыл кыйыны канкурак.

Жюкге тутулгъан кьазан кибик.

Жюннге тюшген тауукъча.

Жюрюгеннге жёрме,  
Жюрюмегеннге жукъ да берме.

Жюйрюк атны тюкю суймез.

Жюйрюкде сын жокъ.

Ибилис да болгъанды мёлек.

Иги бичилиб, аман тигилгенни жагъасы кыйыкъ болур.

Излеб алгъан аурууунга дарман керекмид?

Ийилген алтын кибик.

Ийнеги болмагъан халжар излегенлей.

Ийнек билген куудушду.

Ийнек ушхуладан ёнгелегенлей.

Ийнекге ушхула алдыргъанлай.

Ийнени табыб халысын тас этгенлей.

Ийнени саламда излегенлей.

Ийнени юйде тас этиб, орамда излегенлей.

Ийре агъач кибик бююле.

Илячин чибин тутмаз.

Ингирликде къарт ийнек да тебинеди.

Ит ахшыгъа, аманнга да юрюр.

Ит баласы бла хырылдаб ойнар.

Итни кирип басханны чабыры жыртылыр.

√ Ит болмагъан жерде тюлкю юрюр.

Ит да жашлыгъында кериледи.

Ит жазгъа чыкъсам, сюекден къала ишлерем дегенлей.

Ит итге, ит да къуйругъуна айтыр.

Ит кимге юрсе, кючюгю да анга юрюр.

Ит кючюк ойнай-ойнай къозу кесер.

Ит къулагъын шагъат этер. ✓

Ит къусханын жалагъанлай. ✓

Ит, межгитге кирдим деб, босагъада жатханлай.

Ит межгитден жийиргенгенлей.

Ит муржарын ашагъанлай.

Ит сюекни сайлагъанлай.

Ит телиси суудан бѣрек умут этер.

Ит туманнга юргенлей.

Ит улуса, эшекни къарны бурур.

Ит эшекни эт бла багъыб, эшек итни бичен бла багъыб,  
экиси да ачдан ёлгенлей.

Ит юрдю, жел сюрдю.

Итге «кючюгюм!» десенг, бетинги жалар.

Итге сюек атханлай.

Итге чабыр этсенг, ашагъан этер.

Итле сюек юсюне талашханлай.

Итни аманы гадурачы болур,  
Ийнекни аманы табанлаучу болур.

Итни арыгъаны тонгузну къотуруна ёч болур.

Итни аягъын бассанг, къабхан этер.

Итни къоркъагъы юрюучю болур.

Итни къуйругъун кебге салсанг да тюзелмез.

Итни сюек бла урсанг сынсымаз.

Итни юскюрсенг къабхан этер.

Итча саламлашханлай.

Иш артына шиш.

Иши жокъну кючю жокъ.

Иши болмагъан итлени суугъа сюрюр.

Ишчи адам жигер болур.

Ишсиз тургъан, юйюн жангыдан ишлер.

Капекни тергемеген — капек багъасы туйюлдю.

Кёзге кёзбау, кёлде жокъ.

Келечини эки хуржуну да ётюрюкден толу болур.

Келир болсанг кел, келмез болсанг жаншатма.

Келсе кете билмеген,  
Кетсе келе билмеген.

Кемсиз къызбай ажалсыз ёлюр.

Керекли кесин кенгден танытыр.

Кереклиде ит кири да табылмаз.

Кереклиде капек да сом кибикди.

Кереклини шинтиги бийик.

Керилген да ургъан кибикди.

Кесеуюн ким тутса, аны кёолу кюер.

Кеси этерин билмеген, киши айтханны суймеген.

Кесин махтагъан бир тели,  
Къатынын махтагъан эки тели.

Кесини кёбюн кёрмей, биреуюн азын кёре эди.

Кесиникин бермеучю,  
Кишиникин сермеучю.

Кече къала ишлеб, кюндюз ойгъан.

Кечеги бёрк кибик юйюкгенсе.

Кече къадыр, кюндюз ат.

Кёб жыйын да жокъ жыйын.

Кёб кюлген кёб жиляр.

Кёбню кёрген кёк бёрю.

Кёгетсиз терек узун болур.

Кёз кёргенни кётлек женгер.

Кёз къарагъанынг болмаса тойгъа барма.

Кёзлеринге ачуулана эсенг эрши адамгъа къара.

Кёзюнде тереги болгъан чёбю болгъаннга кюле эди.

Кёмюрчюню юйюне кирген кёмюр жугъу болуб чыгъар.

Кёрген кёргенин этер,  
Кёчген арбасын жегер.

Кёрмеген кёрсе, кёрпе тонда чёб излер.

Кёрмезлик тюени да кёрмез.

Кётени кёкде, къуйругъу кюлде.

Киеу къашыкъ, алтын ашыкъ.

Кимни тарысы болса аны тауугъу.

Кирпи баласына жумушагъым дегенлей.

Кичиге кѳулакѳ тигим.

Кѳиши сабанына ычхынсанг — жютю оракѳ.

Кѳштик жилтинлеге кѳарагѳанлай.

Кѳштик бла кѳумгѳан отжагѳаны сакѳлагѳанлай.

Кѳштик бѳйрекге кѳарагѳанлай.

Кѳштик чычханлагѳа арсланды.

Кѳштик этге жеталмагѳанда бѳгюн мен оразама дегенди.

Кѳштикге балангы нек ашайса дегенде, чычханнга ушайды да аны ючюн дегенди.

Кѳштикге оюн, чычханнга ёлюм.

Кѳштикни отха тартханлай.

Кукук кесини атын айтыб кѳычыргѳанлай.

Кукурт кѳошмай шкок от болмаз,  
Кѳургѳакѳ шкок тот болмаз.

— Кундуш ашагѳан тауукѳлай.

— Кундуш ашагѳан эчкича.

↘ Кюзлюк сууукѳдан кюнлюк жолгѳа кѳач.

✓ Кюлкюлюню башы-аягѳы да кюлкюлю.

✓ Кюмюшчюню кѳызы жюзюксюз.

Кюн кѳрмеген кюн кѳрсе, кюндюз чыракѳ жандырыр.

Кюндюз биргесине тура эди да, кече уа ожагѳындан кѳарай эди.

Кюндюз чыракъ жандыргъан кече кърлай къалыр.  
Кябадан келгенге юйде тургъан хапар айтханлай.  
Къабланны терисин кийгенликге къркъакъ батыр  
болмаз:  
Къатхан терини чардакъгъа атханлай.  
Къабчыкъгъа сом атханлай.  
Къадырны башын байлаб жерлегенлей.  
Къазан къазаннга: «Сени тюрюнг къарады» дегенлей.  
Къазаннга кирит салгъанлай.  
Къазанны кърутхан чолпулай.  
Къазыкъ башына къргъа къронганлай.  
Къайна къазан алты ай,  
Олтур къронакъ жети ай.  
Къайын анасы саякъ болса, келинине ышанмаз.  
Къайсы тюлкю да кесини къруйругъун махтайды.  
Къанкъылдагъанынг Гомалада,  
Кърозлагъанынг Чомалада.  
Къанкъылдаучу тауукъну къртчыгъа ашар.  
Къантарылгъан ат кибик.  
Къара да кър, жарыл да ёл.  
Къарашауайны гемуда алашасы адамла къратында ахса-  
гъанлай.  
Къаратонну кърю малдан тоймаз.

Къаргъа башчы болса, чириген мыллыкга элтир.

Къаргъа бокъ къазгъанлай.

Къаргъа къанатын къабчагъайгъа ёлчелегенлей.

Къаргъала мыллыкга басынганлай.

Къаргъаны бир кёзю окъда, бир кёзю бокъда.

✓ Къарны аманнга аш этдирме,  
Эринчекге от этдирме.

Къарны бла къан салгъан.

Къарны къутуртхан юйде гырылдар.

Къаргъа баласын эркелетеме деб, кёзюн чыгъаргъанлай.

Къарны озгъанны къолу озар.

Къарны тоймагъанны кёзю тоймаз.

Къарсха кёре тебсеюю.

Къарт бёрю стауатха чабмаз.

Къарт ёгюз саламгъа къарагъанлай.

Къарт ёгюзню сибирткиге жекгенлей.

Къарт къатыннга тиш битмез,  
Эринчекге иш битмез.

Къарт къойнунда къалач.

Къартны бурнун сюрт да оноугъа тут.

Къарын этдирсе да, жау этдирмез.

Къарыусузгъа базук жилик.

Къарыусузну юлюшю — тебси тюрб.


Хасабчыгъа мал къайгъы,  
Жарлы эчкиге жан къайгъы.

Къатхан гыбытны чычхан кемиргенлей.

Къатын аллыкъны къойну ётирюкден толу.

Къатын, къаргъышдан къоркъгъанлай.

Къатынла таныгъан къашха эчки тас болду.

Къатынлада сёзю,   
Гыржынлада кёзю.

Къачхан жаугъа къатын да эр кибикиди.

Къашыкъ бла къабдырыб, сабы бла къустургъанлай.

Къая кызы, кеси кесин эриклегенлей.

Къая гюрюлдер, къамиш шууулдар.

Къаядан таш тюшгенлей.

Къобанда чабакъ жюзгенлей.

Къобуз ауазгъа шайтанла чабханлай.

Къозлагъан тауукъ къанкъылдаб чыгъар.

Къозлагъан къатыннга билямукъ ичиргенлей.

Къозу бериб, къой алгъанлай.

Къозу къуйрукъну къарт бёрю да сюеди.

Къозуланы чалманнга жыйгъанлай.

Қозуну кўйругъундан улакъны кўулагъы ахшыды деб  
даулашханлай.

Қой кырдыкдан тоймай, кўйрукъгъа кьайтмаз.

Қойгъа кеси кўйругъу ауурлукъ этмейди.

Қойну тойгъа ийгенлей.

Қол тирменча тыхырдай.

Қонакъ биринчи кюн алтынды, экинчи кюн кюмюшдю.

Қонакъда кёб тургъан кёбчегин урлатыр.

Қонакъ кьойдан жууашды, кўйрукъ берсенг да угъай  
демез.

Қонакъ суймеген итин юскюрюр.

Қонакъ суймеген кьонакъбайча.

Қоркъакъ ауанасындан да кьоркъар.

Қоркъакъ шынтагыгъа абыныр.

Қоркъакъ жылкы кьоркъутур.

Қоркъакъ ит тутханын бек тутар.

Қоркъакъ ит юйге жууукъ юрюр.

Қоркъакъгъа тау тебгенча кёрюнюр.

Қоркъакъгъа кьош-кьош кёрюнюр,  
Жалгъаны бла беш кёрюнюр.

Къоркъакъны кёзюне кьойбаш экили кёрюнюр.  
Къоркъса, къоркъмаса да кьой ёлюр.  
Къоян къамишге, тюкю тешикге.  
Къоянны къоркъутсанг — арслан болур.  
Къудору чыбыкъгъа чулгъанганлай.  
Къузгъун бурнун тутуб айланганлай.  
Къуйругъу сынган итча. ✓  
Къурт ашагъан чертлеуюкча.  
Къуру къалгъандан как ахшы.  
Къуру къашыкъ аууз жыртар.  
✓ Къуру кьошунлай зынгырдай.  
Къуру сюекни ит кемиреди.  
Къурудан къуйрукъ да мажал.  
Къурукъ башына гебсоркъа мингенлей.  
Къутургъан ит суу башына чабханлай.  
Къутурлукъ адам суудан къоркъур.  
Къушдан буюкъгъан тауукъ кибик.  
Къушну бир тойгъаны башыны багъасыды.  
Къыбды тюбюнде кьой кибик жууашханды.  
Къыз кёзю кызылгъа къарар.  
Къыз кёрюб къарамагъан,  
Туз кёрюб жаламагъан.

Къызбай къатынын махтар.

Къызбайны таягъы уллу болур.

Къызгъанчны кёзюн чыгъар да, орнуна сом сал.

Къызлыгъы жылтырауукъ — къатынлыгъы кълты-  
рауукъ.

Къызны жетгени къумгъанны эшикден узатыр.

Къызны къыркъ жаны да бир саны.

Къызны саны юйде,  
Актылы тюзде.

Къызны чимдиб ачыуландыргъанлай.

Къызны ызындан макъа да секиреди.

Къызыл алмагъа таш атаргъа суйгенле кёбдюле.

Къыйыны — бизге,  
Къыйматы — сизге.

Къыйынлы — къыйырда.

Къыйынлыны юйю къыйырда.

Къыйыр эл къылыкъсыз.

Къылыгъы болмагъанны къангагъа чакъырсанг жагъа-  
сын жыртдыыр.

Къыркъ киши бир жанына,  
Къылыкъсыз киши бир жанына.

Къысыр къатын кыз кибик,  
Къарын жауу буз кибик.

Қычырыкъ эте турғанлай эшекни бөрю ашайды.

Мағанасыз сёз, тауушсуз сыбызғы.

Мантдан тойған эшек кибик.

Марағанны қараған озар.

Март келди — шарт келди.

Махтанған ийнек челегине. *шкар*

Махтанчакъ ишин бузар.

Махтанчакъ тишсиз болур.

Махтанчакъны арты ачыкъ.

Махтанчакъ туююшуб бошағандан сора батыр болур.

Менден кетсин,

Иесине жетсин.

Метеке қабына киргенлей.

Метеке кеси қабындан жийргенгенлей.

Мужуранг жокъ эсе да тыяғындамы жокъду?

Мурдар бетинден белгили.

Мухар ашаб керилмез,

Тели кюлюб семирмез.

Мухар кёзу кесилмей қалмаз.

Мыдых чартламай қазан қайнамаз.

Мыйысыз башха бөрк акъыл бермез.

Мытыр олтуруб жукълар, жатыб ашар.

Назы тюбю бюрчесиз болмаз.

Накъырда бла динден чыкъгъанлай.

Нарат чайыр чайнама,  
Жеркни отуннга сайлама.

Насра-Хожа сабийлени алдайма деб, кеси алданганлай.

Не орундукъ оюлур, не тешек жыртылыр.

Ниети аманны — къазаны тешик.

Нохтагъа юйренмеген ат кибик.

Обур сибирткиге миниб учханлай. V

Обурдан ычхын да къуртхагъа. V

Озайчыладан озарыкъ бла къутулмазса.

Озгъан жауунну жамчы бла сюрме.

Ойнай билмеген уруб къачар.

Ойнай-ойнай кёз чыгъар,  
Тюй бюртюкден баш сынар.

Окъумай — молла болгъан,  
Къычырмай — къаргъа болгъан.

Окъсуз шкок экеуленни къоркъутур.

Онганган элни балалары бир бирине батыр дейдиле,  
Онлмагъан элни балалары бир бирине къатын дейдиле.

Оноу амалтын Зылгыда тогъуз юй тюб болду.

Оразайны гумулдан кёбдюргенлей.

Оракъ ауузлу — от тилли.

От къабхан тюкю кибик тишлери ачыла.

От сурагъан къатынны отуз сёзю болур.

Отар кесин деуюрге къошханлай.

Отдан чыкъ да ёртеннге.

Отун жаргъан да, «Ох» деген да тенг юлюш алды.

Отунчуну ач ачыуу бурнунда.

Отха тюшген къуртча жыйырылма!

Отчагъада олтургъан ауун кюйдюрюр.

Оюн, оюн болса да, боюннга ургъан оюн туююлдю.

Фатегени жокъ — чирахтанда нарат чыракъ жандырыр.

Пилге чибин къоннганлай.

Сабда тохтамагъан балта кибик.

Сабийни ишлегени билинмез.

Сабийни къалач бла алдагъанлай.

Сабийни эки аягъы башына жау.

Сагъынылгъанны башы босагъа тюбюнде.

Садакъачы кеси артмагъын кеси къармар.

Садакъачыны жаны артмагъында.

Садакъачыны артмагъын сыйыргъанлай.

Сайлагъан — тазгъа, .

Кёб излеген — азгъа.

Санамай сегиз деме.  
Сангырау бир жанына, сокъур бир жанына.  
Сангырау сабыр сѣлешир.  
Сангырау эшитгенин, сокъур кѣргенин айтыр.  
Сангыраугъа эки азан кычыргъанлай.  
Сапын кирлини жууады,  
Кирден жаныуар туады.  
Сары жау ичинде бал кибик.  
Сарыуек суудан жийиргенгенлей.  
Сарыуекге бере барсанг жута барыр.  
Сатыб алгъан этинги,  
Сюеги жыртар бетинги.  
Сатыу — сакъал сылагъанчады.  
Сатыучу ушакъ эте алдар.  
Сау бармакъгъа — чипирек <sup>1</sup>.  
Саудюгерчи болама десенг, алтыгъа ал да бешге сат.  
Саякъ айланган таякъ табар.  
Сен тутхан тауукъну мен эртде жулкыгъанма.  
Сен тюлкую эсенг, мен — къуйругъу.  
Сени бѣркюнгю тюбюнде сенден жигит жокъду.

---

<sup>1</sup> *Чипирек* — бармакъгъа салынган къаб.

Сени тилинг тохтаса, мени башым солур.  
Сермешиучюню жагъасы жамаулу болур.  
Сёзю сёзге ушамагъан,  
Аузу сёзден бошамагъан.  
Сёлеше билмеген атасын, анасын айтдырыр.  
Сибилчини сызгъыргъанындан адамла къырылгъанлай.  
Сокъур да, ахсакъ да чыгъар, жаланнгач бугъар.  
Сокъур кезде нюр болмаз.  
Сокъур кёргенин жазмаз.  
Сюйрегенинг сынар, кёб ойнагъан жилир.  
Сокъур ташха абынганлай.  
Сокъур тутханын бек тутар.  
Сокъургъа жол ташлы болур.  
Сокъургъа сохта тутдургъанлай.  
Солакъайгъа чолакъ дегенлей.  
Солманны согъум текесинлей.  
Сотталары кеслери кёшларына чабханлай.  
Сохтала садакъ жыя айланганлай.  
Суу башын тыйгъан эмегенча.  
Суу биямукъдан тиш тюшгенлей.  
Суу ёрге барады деб даулашханлай.

Суу малы суудан тоймаз.

Суу тилегенге туз бергенлей.

Соханны табмай эди да, табса уа къабугъу бла жута  
эди.

Суугъа балта бла чабханлай.

Суугъа суу ташыгъанлай.

Сууда жибиген жауундан къоркъгъанлай.

Суудан тут да къаядан салын.

Суусаб къысхан эрнин эмер.

Сууукъ кишиге от этдирме,  
Хомухге хант этдирме.

Сыгын отча тютюн эте.

Сыннган аякъ толмаз.

Сырсызны тойгъаны къумгъаннга сьер.

Сюеги болса эт ёсер.

Сюйгенни бичагъы мюйюзге,  
Сюймегенни бичагъы кийизге.

Сюек кемирир болсанг тишлеринги сана.

Сюлесин къаягъа ёрлегенлей.

Сюрюючю къойланы сызгъырыб сюргенлей.

Сюрюючюню саугъасы — нарат чайыр.

Сютге бичакъ билегенлей.

Сют къайнатса — кёнгюрсетген,  
Тери ийлесе — чиритген.

Табхан табанын кётюрюр.

Тазирге тутулган мал кибик.

Тамаггы ачыккыны, къарны жазыкъ.

Тамблаггы къуйрукъдан бюгюн ёбке игиди.

Танымагган бёрю ашаггандан эсе таныгган ит ашасын.

Тас болган бичаккыны сабы алтын.

Тас болган къойну къуйругу улуу болур.

Таулуну ал аккылы кимни да болсун,  
Арт аккылы мени болсун.

Тауукъ баланы юсюне жамчы жабханлай.

Тауукъ кеси бойнун кесерге багушдан бичакъ чыгъар-  
гъанлай.

Тауукъ кюлде жууунганча.

Тауукъ, къазгъа эришиб, артын жыртханлай.

Тауукъ экеуге зауукъ,  
Къаз ючеуге аз.

Таууккуну, башына уруб, чонкъайтханлай.

Ташада бугъагъа кирген туурада къозлар.

Тибсей билмеген жер тарды дегенлей.

Тейри ккылыч кибик, не ариуса ✓

Теке териден тулукъ этген, эчки териден гыбыт этер,  
улакъ териден ккабчыкъ этер.

Тиширыуну батыры жилинны тешикден чыгъарыр.

Тоб, окъ айырмагъан шкок кибик.

Тозурагъан тонун махтар,  
Ажашхан жолун махтар.

Тойгъа барсанг тоюб бар,  
Эски тонну къююб бар.

Тойда тонун сыйыртханлай.

Тоймагъан эсенг тонунгу къууур.

Токълуну бёрюге аманат этгенлей.

Тохуйну отлукъ ташларынлай.

Толгъур Тогъузагъа<sup>1</sup> кетгенлей.

Тонгузла жортмазгъа ант эте элле да, тебregenлей, жор-  
туб тебрей эдиле.

Тонгузла къаядан саркъгъанлай.

Тонгузну аласы, къарасымы барды?

Тонгузну бурнундан чычхан тюшгенлей.

Тонгузну тонгузгъа алышханлай.

Тузгъа тюшген къурт кибик.

Тул къатын тюлкю болур,  
Кёб жюрюсе кюлкю болур.

Туман тирликге токълукъ берир.

Тулукъ тюбю тонкъайса, тогъуз гыржын чыгъар.

---

<sup>1</sup> Тогъуза — Уштулу ыфчыгында бугъей тешик.

Тур-турдан хапар келсе жукъудан хайыр къалмаз.

Туумагъан айгъа дууа тутханлай.

Тынчайгъан эшек къыл элек кетюрмез.

Тюбсюз челек кибик.

Тюбсюз челек бла суу алгъанлай.

Тюймекъыз кийиннгинчи Шахаркъызны эси ауду.

Тюлкую ашагъандан эсе арслан ашасын.

Тюлкую айыуну алдаб, кезлерин ашатдыргъанлай.

Тюлкую женгил чабхан итден къоркъар.

Тюлкую къочхарны ызындан айланганлай.

Тюлкую къуйругъу бла от салгъанлай.

Тюлкую тюшонде тауукъланы санагъанлай.

Тютюнчю киши кибик, не тегерегинги къармайса?

Тюшонгде аз зат керюнмейди, аны несин айтаса.

Тюшонде табыб, тюнюнде тас этгенлей.

Тюйюлген эшек атдан терк барыр.

Тюйюшден сора, жумдуругъунгу кергюзтме...

Тюйюшюрге баргъан жумдуругъун унутханлай.

Тюйюшюучю хораз семиз болмаз.

Улакъла къаяда ойнагъанлай.

Уллу къабхан къарылгъан этер.

Ур къамичи, секир ат.

Уруда туруб чыкъгъанча, бетинг не сазды.

Уручуну юйю къыйырда болур.

— Урушха баргъан сауутун унутханлай.

Уста хораз жумуртха ичинден къычырыр.

Ушхуурсуз къалгъан алаша кибик...

Уу жилин тилин чыгъаргъанлай.

«Ха» дегеннге бир юлюш,  
Балта ургъаннга да бир юлюш.

Хара-хара десенг, геммеш да барады ызынгдан.

▲ Хажиметни жюзюклеринлей.

Хажи сарых орнуна кебинлигин чулгъаб айланганлай✓

Хайнух кибик не сын къатханса.

Халаты узун тыгъырыкъ сыйпар.

Хамамгъа кирген терлеген этер.

Хансыз жомакъ болмаз.

Хатламамы берликме санга!

Хожа да — Хожа, Хатра да — Хожа.

Хожа ийнегин юй башына отларгъа тартханлай.

Хожа сохталаны хинкалгъа жыйыб, узун шишле берген-  
лей.

Хожа хар затны терсине этгенлей.

Хожа юйюню аумагъан жанындан чыпын тирегенлей.  
Хожагъа закон жокъду.  
Хожагъа эл эркин.  
Хоншуну тауугъу хоншугъа къаз кёрюнюр.  
Хораз къонакъ арбазда арпа къоймаз.  
Хораз хар жерде да бирча кычырады.  
Хораз хунагъа миниб кычырама деб, кесин къушха алдыргъанлай.  
Хоразны къоркъагъы хуна башына миниб кычырыр.  
Хорасан кырдыкдан сууалчанла кырылгъанлай.  
Хунагъа жарамагъан таш кибик.  
Хурмадан хинкал болмаз.  
Хыйны, халмаш — къуртхагъа аш. ✓  
Хыйнычыны эки юлюшю башына. ✓  
Хырсыз шкок кибик.  
Хыярны чийлей ашаб, хуанны уа къазанда биширгенлей.  
Чабакъны суудан чыгъарыб атханлай.  
Чабхан озар, жатхан къалыр.  
Чайны чайнаб ичгенлей.  
Чакъырылмагъан къонакъ — жонулмагъан таякъ.  
Чам атынгы айтханлыкъгъа чочума.

Чаукала ичине кѣгюрчюн киргенлей.

Чегемли саламлашыулай.

Чепкени болмагъан къабталын бояр.

Черекге суу къуйгъанлай.

Чириген териден чабыр этгенлей.

Чолпусу жокъ, чѣмюч бла къуяр.

Чораны эки атлагъаны бир жерге тюшгенлей.

Чотчалада тегенеси, Чомалада бегенеси.

Чубур малны чибин ашар.

Чурукъчуну чурукълары жыртыкъ болур.

Чыгырдан таракъ сурама.

*чыгыр* Чыгырны къатында къутукъну сагъынма.

Чынгылдан кетген чыккырча не тыхар-мухур этесе.

Чырмылтынны къатында отха туз атма.

Чыпчыкъ чорбатха къонакъ болгъанлай.

Чырагъы болмагъан чамланыб олтурур.

Чырлама ашагъанда чырмауу болмаз.

Чычхан кеси кирирге тешик табмай эди,  
Къуйругъуна дингил тагъа эди.

Чюйню ура билмеген этегин тешер.

Чюйре тон бла сабийни къоркъутханлай.

Шайтан бла мал нёгер болгъанлай. ✓

Шайтанла отдан къачханлай. ✓

Шайтанны намазлыкъгъа тартханлай. ✓

Шайтанлыны кёзюне шайтанла кёрюнюрле.

Шауашыкдан къуршоу бюкгенлей.

Шекели субай, кекелден туююлдю.

Шемшерни да болады шарайыбы.

Шербетни сохтала суюгенлей.

Шиякыдан чыкыгъан сюеклеча.

Шыкъелини <sup>1</sup> отха атханлай, не чыкырайса.

Шкогун тууарыб бичакылыкъ тюшюргенлей.

Шуёхум — эки,  
Душманым — онеки.

Шуёхунг жиляр, душманынг кюлюр.

Шукур эте кетиб, шорпасыз къалгъанлай.

Шырхы темирни билегенлей.

Эгиз тууса, ушаш болур.

Эки аман да бир сабан.

Эки ат табанлашсала, ортада эшек ёлюр.

Эки кичиу ат да бир бирни къашый эдиле.

---

<sup>1</sup> Шыкъели — артиш.

Эки къатынлы кишини хуржуну ётюрюкден толу болур.

Эки къайыкъны башындан тутхан суугъа батар.

Эки тели бир болса, дуння зауугъун кёрюле.

Эки ушхуур ашайма деб, экисинден да къурлай  
къалгъанлай.

Экеу биреуге жау дегенлей.

Эл аузу элек,  
Анга ийнаниган халек.

Эл аузу эркек атха тай табдырыр.

Эл ашагъан эмеген кибик.

Эл биреуге къарай,  
Биреу'а кёкге къарай.

Эл быстырын жуугъанда, Доммай тонун жууа эди.

Эл къатында тюлкю ачдан ёлмез.

Эл къууутха,  
Къойбай жуууртха.

Эл тойса — тоймагъан,  
Эл къойса — къоймагъан.

Элге бёрю, юйюне тели.

Элге жютю балта,  
Кесине уа буттукъ балта.

Элежумар<sup>1</sup> ашагъан кибик, не тёгерек айланаса.

Элек агъачны юсюнден эл къырылгъанлай.

---

<sup>1</sup> *Элежумар* — ашагъанда тели этген ханс.

Элек бла суу ташыгъанлай.

Элек челекни да тешикли сунар.

Элек тюбюне тауукъ балала жыйгъанлай.

Элия ургъанлай не къалтырайса?

Элни аузун элек бла жабалмазса.

Элни орамы тюз туйюл, аны тюзетир — биз туйюл.

Эмеген эмен терекни тамыры бла къобаргъанлай.

Эмчек бла эмилдеш — сёзде къарындашла.

Эсирген эшек кесин танымаз.

Эрикден чыккъгъан терилей.

Эринчек адам туймесиз болур.

Эринчек тюшге жукълар, ингирге дери эсер.

Эринчекге от этдирсенг юйюнге от салыр.

Эринчекни белине кюн кирир.

Эринчекни тюбю къурт этер.

Эринчекни эрни жибимез.

Эркеч текелик этмез.

Эрлен ийисинден жубуранла кырылгъанлай.

Эрсиз къатын — жүгенсиз ат.

Эртде бабасны сакъалындан окъ ётгенлей.

Эртде черекни бѳрек элтди деб.

Эртден эртде турмагъан,  
Бутлай урчукъ толтурмагъан.

Эт бла бичакъ кибик.

Эт тансыкъгъа ѳбке татлы.

Этден тойгъан эл бузар,  
Сютден тойгъан жер бузар.

Этни хайырындан шорпасы ичилди.

Этни шорпагъа алышханлай.

Эфенди жокъдан мууазин эфенди болду. ✓

Эчки бер да эчки ал, макъыргъаны артыгъы.

Эчки мюйюз саб болмаз,  
Саб болса да, таб болмаз.

Эшек арты бла черен ойгъанлай.

Эшек билген арба жол.

Эшек бузгъа тирелгенлей.

Эшек, ѳгюзге — жарны кыйырына барма, манга жюк  
болурса дегенлей.

Эшек жюгюнден къачыб къутулмаз.

Эшек жюксюз болмаз.

Эшек ишлер, ат ашар.

Эшек кюлде ойнар.

Эшек кычырса, ит сынсыр.

Эшек мынгылан таба эди, аны да атха бере эди.  
Эшек мюйюз излейме деб, кьулагъын кесдиргенлей.  
Эшек — мюйюз, киштик — кьанат тилегенлей.  
Эшекге будай, кьышхыр берсенг да башха тюйюлдю.  
Эшекге кюмюш нер салгъанлай.  
Эшекни бир оюну болур, ол да кюлде болур.  
Эшекни гылыуу кесине хора кёрюнюр.  
Эшекни жюгю ауур болса, жоргъа болур.  
Эшекни жюгю женгил болса, жортуругъу келир.  
Эшекни кьулагъына кьобуз сокъгъанлай.  
Эшекни Маккагъа ийсенг да, эшеклей кьалыр.  
Эшекни сабанны кьатына такъсанг кёлюне асыуду.  
Эшекни сыйларгъа чакъырмайла, жегерге чакъыралла.  
Эшек кетгинчи жюк битсин.  
Эшекни тюйюб ат этмезсе.  
Эшекни эти харам, кьыйыны халал.  
Эшек эшекни борчха кьашыр.  
Эшикли чычхан юйлю чычханны кьыстар.  
Эшик тешикге кюле эди.  
Эшитген кёргеннге хапар айтханлай.  
Уялмагъан бетге кьазан кьара.  
Юре билмеген ит юйюне кьонакъ келтирир.

---

---

## ЭЛБЕРЛЕ

Акъ къалада сары бийче.  
(*Жумуртханы сарысы.*)

Акъ терекни ашы татлы.  
(*Жилик.*)

Алаша киши чырпы кыра.  
(*Жюлгюч баш жюлюй.*)

Алаша кишичик балчыкъгъа батыб турады.  
(*Турма.*)

Аналары ёле тура, балалары къоба тура.  
(*Картоф.*)

Акъсыл ёгюз, бойнун бурмай суу ичмез.  
(*Къумгъан.*)

Баргъан жилияны эки этеме да, къан чыкъмайды.  
(*Суу.*)

Бела, бела, бела ат, бели иничге талгъыр ат, таугъа  
Минсе талмаз ат, таудан кетсе ёлмез ат.  
(*Гумулжук — къумурсха.*)

Бешден-бешден белин буугъан, кеси къара агъачдан  
туугъан.  
(*Чыккыр.*)

Кеслери ёседиле, биленмей кеседиле.  
(Тишле).

Бир ананы минг баласы.  
(Ай бла жулдузла).

Бир атым барды да эл да минеди, мен да минеме,  
арымайды.  
(Кёнюр).

Бир заманда терек эдим, адамгъа керек эдим, терен  
уруда жатдырды, тууар бокъгъа батдырды.  
(Кюрек).

Бир ёгюзюм барды да, тюбюн кюремей жатмайды.  
(Гыржын).

Бир иригим барды да баугъа урдум да, къуйругъу  
къалды.  
(Кертме).

Бир къалада минг тешик.  
(Элек).

Бир къара кишичик сыртдан аууб барады.  
(Къамжакъ).

Бир терекде онеки бутакъ, хар чапракъда да бир акъ  
бла, бир къара къозу.  
(Жыл, ай, кюн, кече).

Бир эшиги, минг тешиги.  
(Четен).

Бурмабутлу узун уууртлу.  
(Урчукъ).

Гап-гап, муш-муш, эки жаннган жулдуз, эки къара  
къундуз.  
(Аууз, бурун, кёзле, къашла).

Жыйсам — жумдурукъ, жайсам — ундурукъ.  
(Гюлменди).

Жандан жангыз тууар, жангыздан жан тууар.  
(Жумуртха).

Жар кыйырында жау мандалакъ.  
(Къозу къуйрукъ).

Жар оюлду, тана юркдю, къабыргъасындан къан  
бюркдю.  
(Жауун, кёк кюкюреген, жел).

Жиляй-жиляй жюклюдюк, аркъачыгъы тюклюдюк.  
(Урчукъ).

Жол жанында киритли кюбюр.  
(Къабыр).

Жол жанында къабыучу кючюк.  
(Мурса).

Жол юсюнде жаулу къайиш.  
(Жилян).

Жол юсюнде окъа бёрк.  
(Ат бокъ).

Зыз-зыз эте, тенгизден ёте.  
(Бал чибин).

Ингирде, экиндиве жатадыла, эртденде танг жарыкъ  
бла къобадыла.  
(Тауукъла).

Ичи от кибик, тышы тоб кибик.  
(Харбыз).

Кёк къагъытда тюй бюртиюкле.  
(Жулдузла).

Кюндюз жанады, кече батады.

(Кюн).

Кюндюз тохтамай жюрюйдюле, кече чулгъаныб  
жатадыла.

(Чабырла).

Къабыргъа узуну къара къатын.

(Шынжыр).

Къалау-къалау тешекле, аланы билмеген эшекле.

(Китабла.)

Къара ийнекни тюбюнде къызыл бузоу.

(Чоюн тюбюнде от).

Къарангы бауда акъ къозула.

(Тишле).

Къарангы къолда акъ ташла.

(Чыккырда бишлакъла).

Къат-къат тонлу, къарыш бойлу.

(Хобуста).

Къая къыйырында къынгыр артиш.

(Мюйюз)

Къая ыранда тогъай ай.

(Жугъутур).

Къаядан къараса — ай кибик, эшикден къараса — тай  
кибик.

(Марал).

Тау аузунда акъ къырпакъ.

(Хичин).

Къолсуз, адырсыз юй ишледи.

(Чыбчыкъ).

Къолсуз, бутсуз эшик ачхан.

(Жел).

Къуйрукълу Наурусхан къазандагъын тауусхан.

(Чолпу).

Къуууб жетмез, жетсе жибермез.

(Къабхан).

Мени эки затым барды да, ала жетмеген жер жокъду.

(Кёзле).

Морт, морт, морт алаша, къуйругъу чорт алаша.

(Борсукъ).

Не барама, не барама, балта узуну баралмайма.

(Бешик).

Не барама, не барама — жёнгерими озалмайма.

(Ауана).

Оракъ — кынгыр, окъ — тюз, эки чыбчыкъ, тёрт кёз.

(Сабан агъач, бараза, ёгюзле).

Отжагъада къара киштик.

(Турч къумгъан).

Пура терек ура бара, чачакълары созула бара.

(Чебкен таракъ).

Сенг-сенг-сенг бара, сегиз теке тенг бара, сакъалларын  
сылай бара, къангачыгъын къурай бара, таугъа айла-  
ныб жилий бара.

(Сабан агъач бла ёгюзле).

Суугъа кирсе — бир бола, суудан чыкъса — минг бола.

(Ат къуйругъу).

Сырты къазандан да къара, туюб къарданда акъ.

(Къарылгъач).

Сырты тюклю, саны жикли.

(Урчукъ).

Сюйюб кирмезсе, кирсенг чыкъмазса.

(Къабыр).

Тал терекни бойну бла, къара сууну къойну бла.

(Туман).

Тенг тенгин кетюре, танг улу къызын кетюре.

(Чигинжи).

Сырт юсюнде акъ бийче.

(Ожакъ).

Таш тюбюнде къызыл ашыкъ.

(Чауканы аягъы).

Тегене толу къызыл ашыкъла.

(Мыдыхла).

Тёммегимде шайтан ойнай.

(Чебген чоллакъ).

Тёртеу ёре тура, экеу кенгеш къура.

(Ундурукъ).

Туман тюбюнде жоргъа алаша.

(Бёрю).

Узун къуйрукъ Машиса, къазандагъын ташыйса.

(Чолпу).

Уллу тюзде къар жауа.

(Элекден акъгъан ун).

Тийген жери тар, чыкъгъан жери кенг.

(Окъ).

Эл ашагъан эмеген.

(Тирмен).

Юй башында ала кюйюз.

(Жулдузла).

**БАЛКАРСКИЕ ПОСЛОВИЦЫ,  
ПОГОВОРКИ И ЗАГАДКИ**

На балкарском языке

Редактор **А. М. Заидов**

Художник **А. А. Стефановский**

Художественный редактор **И. В. Чичкин**

Технический редактор **И. Х. Бабаев**

Корректор **Х. А. Кулиев**

Сдано в набор 16/VI 1965 г.

Подписано к печати 16/VIII 1965 г.

Формат 84×108<sup>1</sup>/<sub>32</sub>. Физ. печ. л. 6,5.

Усл. печ. л. 10,92. Уч-изд. л. 6,3.

Тираж 1500 экз. Заказ № 5025.

Ч00569. Цена в переплете 39 коп.